

Sanja Katušić-Jergović*

PRILOG RAZMATRANJU KAZNENIH DJELA GOSPODARSKOG KRIMINALITETA PREMA IZMJENAMA KAZNENOG ZAKONA

Novelom Kaznenog zakona - Kaznenim zakonikom od 9. srpnja 2003. bitno su reformirana gospodarska kaznena djela. U radu se prikazuju i kritički analiziraju te izmjene, osobito novo uređenje insolventijskih kaznenih djela, kazneno djelo stvaranja monopolističkog položaja na tržištu i novouvedeno kazneno djelo zlouporabe povjerenja. Posebna je pozornost posvećena pitanju postoji li pravni kontinuitet između prijašnjih i novih gospodarskih kaznenih djela i kako sudovi nakon stupanja na snagu novele imaju presuditi ako su ta kaznena djela počinjena prije nego je novela stupila na snagu.

UVOD

Dana 9. srpnja 2003. Hrvatski sabor donio je odluku o proglašenju Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, čiji je tekst objavljen u Narodnim novinama broj 111/03 od 15. srpnja 2003., te je određeno da će stupiti na snagu danom objave, dok će se primjenjivati od 1. prosinca 2003.

Ovim radom nastoje se analizirati novi odnosno izmijenjeni zakonski opisi kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta, ali se nastoji i ponuditi način razmišljanja i pristupa problemima koje autorica anticipira u primjeni novoopisanih i izmijenjenih kaznenih djela. Autorica je također bila slobodna iznijeti i određene kritičke opservacije na postojeća rješenja. Dakako, tumačenja, analize i stajališta izneseni u ovom radu bit će potkrijepljeni argumentima koje je za njih iznijela autorica, pa je to istodobno i poziv kolegama da iznesu svoja stajališta te svoje argumente, jer je cilj postići što jasnije i uvjerljivije tumačenje s više jačih argumenata.

NEKE VAŽNE NAPOMENE I ODREDNICE BITNE ZA PRIMJENU PROPISA

Kaznena djela koja su predmet analize ovog rada spadaju u grupu tzv. gospodarskih kaznenih djela, tj. gospodarskog kriminaliteta, što znači da će se ona

* Sanja Katušić-Jergović, sutkinja Županijskog suda u Velikoj Gorici

događati među gospodarskim subjektima, u obavljanju ili u vezi s obavljanjem gospodarske djelatnosti.

Ima li se to u vidu, jasno je da će pri primjeni propisa kojima se određuju ta kaznena djela valjati na umu imati propise trgovačkog prava (ZTD, ZOO), ali i opće i posebne uvjete poslovanja, trgovačke običaje, klauzule, termine. Pojedini slučajevi sigurno će tražiti i veće ili manje poznavanje pojedinih znanosti, tehnike, tehnologije i slično. Zakon o trgovačkim društvima značajan je jer uređuje trgovačke ugovore, statusno-pravnu materiju te druga bitna pitanja djelovanja trgovaca te predstavlja vrlo važan pravni izvor i za određenje nadležnosti i dužnosti pojedinih osoba u trgovačkim društvima.

Ovdje će biti dovoljno napomenuti da pri razmatranju kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta treba paziti na nekoliko odrednica odnosno načela koji proizlaze iz ZTD-a i ZOO-a. To su načelo monizma vlasništva, ravnopravnosti ulagača kapitala, široke ovlasti voditelja poslova pravnih osoba – trgovačkih društava, njihova zakonska ili na zakonu zasnovana ograničenja, zaštita interesa vjerovnika trgovačkih društava, bitna razlika između imovine društva i imovine njegovih osnivača te određenje pojma gospodarske djelatnosti.

Većina spomenutih načela već je ili općepoznata ili obrađena u drugim radovima, pa se ne treba na tome zadržavati. Možda jedino određenje pojma gospodarske djelatnosti zaslužuje nešto prostora. ZOO definira člankom 25. stavkom 2. ugovor u gospodarstvu tako da taj termin obuhvaća ugovore što ih pravne ili fizičke osobe koje obavljaju gospodarsku djelatnost kao registrirano zanimanje sklapaju među sobom u obavljanju te djelatnosti ili u vezi s njom. Bitno je napomenuti da više nema zakonske podjele na gospodarske i društvene djelatnosti.

POJEDINA KAZNENA DJELA

Čl. 279. KZ – Prikrivanje protuzakonito dobivenog novca - Čl. 111. ZIDKZ (sada: Pranje novca)

Ovom je kaznenom djelu ZIDKZ-om izmijenjen naziv, kako je to uvodno izloženo. Time je ujedno, kao što je to zakonodavac i želio, usklađen naziv tog djela sa smislom inkriminacije te s terminologijom Zakona o sprečavanju pranja novca (NN 69/97, 106/97, 67/01, 114/01, 117/03).

Nadalje, budući da je nespretnom dikcijom Zakona o izmjenama i dopunama KZ (objavljen u NN 129/00 od 22. prosinca 2000) proizlazilo da u st. 1. tog članka nedostaje dio teksta s odredbom o kazni, novim ZIDKZ-om ta je praznina popunjena.

Također, spomenutom izmjenom zakonodavcu je uspjelo ukloniti proturječje koje je postojalo između termina i pojmova upotrijebljenih u dotadašnjem naslovu kaznenog djela i tekstu inkriminacije. Naime, pridjevi “protuzakonito

dobiveni” koji su se odnosili na novac nisu bili prikladni, niti su odgovarali tekstu inkriminacije u kojem se vidjelo da ne mora biti samo riječ o “dobivenom”, već i o zamijenjenom odnosno uloženom novcu, ali i utrošenom novcu te da je bit inkriminacije u tome da počinitelj zna da je taj novac pribavljen kaznenim djelom.

Kako u ostalom dijelu inkriminacija nije izmijenjena, nema potrebe za daljnjom analizom i komentarom.

Čl. 281. KZ – Pogodovanje vjerovnika - Čl. 112. ZIDKZ

ZIDKZ-om je u stavku 1. čl. 281. KZ izmijenjena odredba o kazni na način da je umjesto dotadašnje propisane “novčane kazne ili kazne zatvora do jedne godine” određeno da će se počinitelj kazniti “novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine”, što znači da je novi zakon za počinitelja po propisanoj kazni stroži.

No, osim toga ZIDKZ-om su dodani novi stavci 2. i 3. koji glase:

“(2) Kaznom iz stavka 1. ovog članka kaznit će se tko kao odgovorna osoba u pravnoj osobi počini kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka.

(3) Počinitelj će se kazniti za kazneno djelo iz ovog članka samo ako je otvoren stečajni postupak.”

Na snazi je ostala odredba kojom se propisuje da se kazneni postupak za to djelo pokreće u povodu prijedloga.

Novouvedenim stavkom 2. tog članka posebno je propisano da počinitelj kaznenog djela može biti i odgovorna osoba u pravnoj osobi. Na taj način otklonjena je sumnja je li se tekst stavka 1. tog članka odnosio i na odgovorne osobe u pravnim osobama, što je doista bilo dvojbeno s obzirom na tekst toga stavka koji je stavljao znak jednakosti između osobe počinitelja i njegova stanja nesposobnosti za plaćanje, dakle stanja imovine samog počinitelja.

Novim stavkom 3. uvodi se nov, objektivni uvjet kažnjivosti za to djelo, tj. otvaranje stečajnog postupka, što će trebati uzeti u obzir prilikom ocjene koji je zakon za konkretnog počinitelja i u konkretnoj situaciji blaži. Prema obrazloženju iz Nacrta konačnog prijedloga ZIDKZ-a, time se htjelo naglasiti da nema potrebe kažnjavati počinitelja koji je za vrijeme krize pogodovao nekog vjerovnika, ali je nakon toga podmirio sve vjerovnike i izbjegao stečaj. Da bi se stvorio pravilan zaključak o tome je li zakonodavac doista time postigao željeni cilj, treba razmotriti i probleme koje taj novouvedeni objektivni uvjet kažnjivosti nosi sa sobom.

Sukladno čl. 53. st. 1. i 3. Stečajnog zakona (NN 44/96, NN 29/99, NN 129/00, NN 123/03), stečajno vijeće na ročištu određenom radi rasprave o uvjetima

za otvaranje stečajnog postupka, nakon primitka izvješća privremenog stečajnog upravitelja i mišljenja vještaka o nesposobnosti za plaćanje i prezaduženosti dužnika, ili najkasnije u roku od tri dana nakon zaključenja tog ročišta, donosi rješenje o otvaranju stečajnog postupka ili o odbijanju prijedloga za otvaranje tog postupka. Prema st. 5. tog članka, protiv rješenja o otvaranju stečajnog postupka žalbu može podnijeti osoba koja je bila zastupnik po zakonu dužnika pravne osobe do dana nastupanja pravnih posljedica otvaranja stečajnog postupka i dužnik pojedinac, a protiv rješenja stečajnog vijeća kojim se odbija prijedlog za otvaranje stečajnog postupka žalbu može podnijeti predlagatelj. Kako, sukladno odredbi čl. 11. st. 5. Stečajnog zakona žalba protiv rješenja ne zadržava ovrhu rješenja ako tim zakonom nije drukčije određeno, a u čl. 53. nema drugačije odredbe, jasno je da se stečaj smatra otvorenim danom donošenja rješenja o otvaranju stečajnog postupka.

Dikcija dodanog stavka 3. čl. 281. KZ određuje da je otvaranje stečaja objektivni uvjet kažnjivosti, pa nije jasno što će se dogoditi ako stečaj nije otvoren. Bilo bi znatno pravno čistije propisati da je otvaranje stečajnog postupka objektivni uvjet postojanja tog kaznenog djela, jer će problemi u praksi ionako ostati gotovo jednaki u obje situacije. Razlog tomu leži u različitosti vremena u kojem je radnja izvršenja tog kaznenog djela poduzeta i vremena nastupanja objektivnog uvjeta, tj. otvaranja stečajnog postupka. Naime, sasvim je zamislivo da oštećeni vjerovnik odmah nakon što utvrdi i sazna za počinjenje neke od radnji propisanih tim kaznenim djelom podnese prijedlog za progon počinitelja, ali pri tome stečajni postupak protiv počinitelja ili pravne osobe u kojoj je počinitelj odgovorna osoba još nije otvoren. Pitanje je jesu li u tom slučaju ispunjene pretpostavke da državni odvjetnik podnese optužni prijedlog te, nadalje, ako to i učini, treba li i sud započeti s postupkom. Ako je odgovor pozitivan, to bi značilo da će ti postupci rezultirati određenim troškovima, koji na kraju mogu pasti na teret proračuna ako stečajni postupak ne bude otvoren ili pak, ako stečajno vijeće donese rješenje o otvaranju stečajnog postupka, to rješenje po žalbi bude ukinuto ili pak preinačeno na način da se prijedlog za otvaranje tog postupka odbije. Ovdje treba imati na umu i da samo podnošenje prijedloga za progon od strane oštećenika ne prekida tijek zastare, što znači da “iza ugla” vreba još jedan problem i poteškoća.

Drugim riječima, ako se ostane pri tekstu izmijenjenog stavka 3. čl. 281. KZ, moguće je da se pokrene čitav državni aparat radi progona nekoga za koga još nije izvjesno da će biti kažnjen, jer nedostaje objektivni uvjet te kažnjivosti, a u međuvremenu svakako nastaju troškovi, za koje se može anticipirati da neće biti zanemarivi. U drugoj pak soluciji, ako bi se prihvatilo stajalište da objektivni uvjet kažnjivosti zapravo predstavlja jedan od bitnih konstitutivnih elemenata opstojnosti tog kaznenog djela, moguće je nastupanje relativne zastare, jer ako državni odvjetnik nakon prethodnog postupka utvrdi da stečaj još

nije otvoren, neće krenuti u progon i podnijeti optužni prijedlog, a sam prijedlog oštećenika nema nikakvo značenje na prekid zastarijevanja.

Čl. 282. KZ – Zlouporaba stečaja - Čl. 113. ZIDKZ (sada: Prouzročenje stečaja)

Kao prvo, treba reći da je ZIDKZ-om izmijenjen naziv ovog kaznenog djela, pa je umjesto dosadašnjeg “zlouporaba stečaja” stavljen “prouzročenje stečaja”, što doista više odgovara smislu i cilju inkriminacije (jer stečaj ne mora u svakom slučaju biti otvoren poduzimanjem inkriminiranih radnji), pa je postignut cilj koji je zakonodavac naveo u obrazloženju Nacrta konačnog prijedloga ZIDKZ-a.

Nadalje, u stavku 1. tog članka izbrisane su riječi “obustavljajući naplaćivanje svojih tražbina”, čime je tekst inkriminacije konačno postao razumljiv, jer je očito da taj skup riječi prije nije u navedenoj rečenici imao nikakav smisao, već je unosio nepotrebnu zabunu i zbrku, to više što je kao jedna od radnji izvršenja u daljnjem tekstu navedena: “propusti pravodobno naplatiti svoje tražbine”. Osim toga, pooštren je posebni maksimum, tako da je s dosadašnjih pet godina podignut na deset godina.

U stavku 1. oblik krivnje počinitelja je tzv. *dolus specialis*, jer on čini neku ili neke od egzemplifikativno nabrojanih radnji izvršenja u cilju da smanji buduću stečajnu masu, svjestan da u tom trenutku postoje stečajni razlozi (prezaduženost ili nesposobnost za plaćanje).

Dodan je novi stavak 2. koji glasi:

“(2) Istom kaznom kaznit će se tko radnjama opisanim u stavku 1. ovog članka izazove svoju prezaduženost ili nesposobnost za plaćanje.”

Dodavanjem te inkriminacije uveden je nov oblik izvršenja istog djela, različit od stavka 1. tog članka po tome što se izvršenjem radnji iz stavka 1. u ovom obliku izazivaju stečajni razlozi, tj. prezaduženost ili nesposobnost za plaćanje. Međutim, iako je nedvojbeno da počinitelj mora znati, ili barem pristati na to da se radnjama izvršenja iz stavka 1. izaziva njegova prezaduženost ili nesposobnost za plaćanje, nije sasvim jasno iz dikcije tog stavka ima li počinitelj ovdje još i *dolus specialis*, tj. ide li on i u tim uvjetima za smanjenjem buduće stečajne mase. Osobno mislim da se takva namjera bez jasnog zakonskog teksta ne može protegnuti na stavak 2.

Jasno je da je stvarni objekt zaštite imovinsko pravo, tj. potraživanje vjerovnika, jer se smanjivanjem stečajne mase odnosno izazivanjem stečaja umanjuje vjerojatnost da će potraživanja svih vjerovnika biti u cijelosti namirena.

Sukladno navedenom, ZIDKZ-om je propisano da će se odgovorna osoba u pravnoj osobi kao počinitelj kazniti i za postupanje iz stavka 2. tog članka.

Stavak 4. čl. 282. KZ (prijašnji stavak 3) sada propisuje kažnjavanje za postupanje po st. 1. i 2. tog članka i ako je ono pokriveno nehajem. No, ta je odredba trpjela i prije, ali i sada trpi kritike, naročito prema inkriminaciji iz stavka 1. Naime, potpuno je apstraktno i nezamislivo kakvo mora biti postupanje počinitelja i što to mora biti pokriveno njegovim nehajem kada inkriminacija iz stavka 1. navodi da počinitelj djeluje “znajući za svoju prezaduženost, ili nesposobnost za plaćanje”, i još k tomu “s ciljem da smanji buduću stečajnu masu”. Nelogično je da netko čini neku od radnji izvršenja ne znajući za svoju prezaduženost ili nesposobnost za plaćanje, ali u cilju da smanji buduću stečajnu masu, a jednako vrijedi i za situaciju kada netko zna za svoju prezaduženost ili nesposobnost za plaćanje pa valjda olako drži da počinjenjem neke od radnji izvršenja time neće smanjiti buduću stečajnu masu (naime, nesposobnost za plaćanje i prezaduženost jesu stečajni razlozi, propisani i detaljno određeni čl. 4. Stečajnog zakona, pa je logično da se poduzimanjem neke od nabrojanih radnji imovina ne povećava, pa i ne stagnira, već da je sve bliže stečaju).

Najzad, uveden je novi stavak 5. koji glasi:

“(5) Počinitelj će se kazniti za kazneno djelo iz ovog članka samo ako je otvoren stečajni postupak.”

Valja primijetiti da je već u komentaru za kazneno djelo iz čl. 281. KZ iznesena kritika koju *mutatis mutandis* možemo uputiti i ovoj izmjeni.

Čl. 286. KZ – Utaja poreza i drugih davanja - Čl. 114. ZIDKZ

ZIDKZ-om je u zakonskom opisu kaznenog djela iz čl. 286. KZ izvršena zamjena riječi “ili tko drugi” riječima “ili druga pravna ili fizička osoba”. Zakonodavac je tom izmjenom u cijelosti postigao cilj naznačen u obrazloženju Nacrta konačnog prijedloga ZIDKZ-a, tj. iz tako izmijenjenog teksta potpuno je nesumnjivo da počinitelj postupa u namjeri da porez ili druge doprinose ne plati sam ili da to ne učini druga pravna ili fizička osoba. Naime, prijašnjem izrazu “tko drugi” mogla se prigovoriti nedorečenost u smislu pokriva li on i pravnu osobu ili pak samo fizičku osobu (a za to je argumentacija postojala u nekim tumačenjima koja su proizlazila iz odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, bez obzira na to što su se ta tumačenja odnosila na drugo kazneno djelo¹). Sada je, dakle, sasvim jasno da i odgovorna osoba u pravnoj osobi može biti počiniteljem tog djela.

¹ VSRH je u svojoj odluci I Kž-2117/73 od 16. svibnja 1974, definirajući pojam “za drugoga” iz čl. 337. KZ, zaključio da on znači drugu fizičku osobu, u čemu nalazi razliku između tog djela i djela iz čl. 292. KZ kojim se korist pribavlja svojoj ili drugoj pravnoj osobi. Također je u

Radnja izvršenja, oblik krivnje i ostali elementi ostali su jednaki, pa se u nastavku samo lapidarno spominje da postoje dva osnovna oblika počinjenja tog djela. Prvi (tzv. djelomična porezna utaja) sastoji se u davanju lažnih podataka, koji se odnose na zakonito stečene dohotke, predmete ili druge činjenice koje utječu na utvrđivanje iznosa tih obveza, pri čemu se ti predmeti i činjenice pobliže mogu odrediti uvidom u propise vezane uz to djelo². Drugi *modus operandi* (tzv. potpuna porezna utaja) jest neprijavljivanje zakonito stečenih prihoda odnosno predmeta ili drugih činjenica koji utječu na utvrđivanje takvih obveza, pri čemu počinitelj tako krši postojeću zakonsku obvezu da izvrši takvu prijavu.

Nadalje, potrebno je da iznos obveze čije se plaćanje izbjegava prelazi deset tisuća kuna. To znači da državni proračun odnosno mirovinsko ili invalidsko osiguranje ili netko drugi mora biti uskraćen za taj iznos, koji bi mu od počinitelja ili fizičke ili pravne osobu za koju je on radio pripadao. Naime, niži iznosi uskraćene obveze predstavljaju prekršaje. No, sama visina iznosa ne mora biti obuhvaćena sviješću počinitelja.

Djelo je dovršeno podnošenjem neistinite prijave odnosno protekom roka u kojem je počinitelj trebao podnijeti prijavu.

Oblik krivnje je izravna namjera, i to *dolus specialis*, jer se radnja (ili radnje) izvršenja čine u cilju izbjegavanja potpunog ili djelomičnog plaćanja poreza, doprinosa mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, drugih propisanih doprinosa ili davanja.

ZIDKZ-om je dodan i stavak 2. koji glasi:

“(2) Ako iznos obveze čije se plaćanje izbjegava prelazi tristo tisuća kuna, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina.”

Time je uveden kvalificirani oblik osnovnog djela utaje poreza i drugih davanja. Vidi se iz načina izražavanja i teksta tog stavka da je kvalificirani oblik ostvaren samim time što je utajena obveza dosegla određeni iznos, što znači da visina tog iznosa uopće ne mora biti obuhvaćena sviješću počinitelja (a to je sukladno i onom što vrijedi za odredbu stavka 1, dakle osnovnog oblika tog djela, zbog

pravnom stajalištu Kaznenog odjela VSRH br. II-1 Kr-24/00 od 2. siječnja 2001. potvrđeno da se pribavljanje imovinske koristi ili prouzročenje štete u smislu čl. 337. KZ može učiniti samo fizičkoj, a ne i pravnoj osobi.

² Ti su propisi: Opći porezni zakon (NN 127/00, 86/01, 150/02), Zakon o porezu na dodanu vrijednost (NN 47/95, 106/96, 164/98, 105/99, 54/00, 73/00), Zakon o porezu na dobit (NN 127/00), Zakon o porezu na dohodak (NN 127/00, 150/02), Zakon o porezu na promet nekretnina (NN 69/97, 153/02), Zakon o porezu na promet proizvoda i usluga (NN 36/91, 73/91, 18/92, 40/92, 61/92, 65/92), Zakon o plaćanju doprinosa za mirovinsko i invalidsko osiguranje samostalnih privrednika (NN 13/98), Zakon o plaćanju doprinosa za mirovinsko i invalidsko osiguranje radnika (NN 13/98).

čega držim da nema argumenata za zaključak da je počiniteljeva svijest morala obuhvaćati i taj segment djela, tj. visinu iznosa obveze niti za st. 2).

Čl. 288. KZ – Stvaranje monopolističkog položaja na tržištu - Čl. 115. ZIDKZ (sada: Zlouporaba monopolističkog ili vladajućeg položaja na tržištu)

ZIDKZ-om je izmijenjen naziv ovog djela, ali i cjelokupni tekst inkriminacije. U nastavku se citiraju stari i novi tekst.

Opis kaznenog djela stvaranja monopolističkog položaja na tržištu prema čl. 288. KZ (a sukladno stanju prije najnovijih izmjena i dopuna, dakle sukladno KZ – NN 110/97, 27/98, 50/00 i 129/00) glasilo je³:

“Tko u pravnoj osobi sklopi sporazum kojim se druga pravna ili fizička osoba ograničuje u slobodnom prometu robe ili usluga na određenom području ili s određenim pravnim ili fizičkim osobama, ili sklopi sporazum kojim se na drugi način stvara monopolistički položaj pravnih ili fizičkih osoba na tržištu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”

Tekst inkriminacije kaznenog djela iz čl. 288. KZ sukladno izmjenama ZIDKZ/03 glasi:

“Tko u pravnoj osobi zlouporabi utvrđeni monopolistički ili vladajući položaj na tržištu Republike Hrvatske na način da sklopi sporazum ili izvrši radnju kojom se pravna osoba, odnosno potrošači ograničavaju ili sprečavaju u slobodnom prometu robe i usluga, odnosno pristupu tržištu, ili sklopi sporazum ili izvrši radnju kojom se stvara koncentracija radi postizanja monopolističkog položaja ili znatnog jačanja utvrđenog vladajućeg položaja, a koje dovode do ukidanja ili znatnog i trajnog ograničavanja konkurencije na tržištu Republike Hrvatske, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”

Kao prvo, valja reći da su se i prijašnja i najnovija inkriminacija oslanjale na iste pravne izvore, tj. na čl. 49. st. 2. Ustava i Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 48/95, 52/99 i 89/98).

³ Takav tekst uveden je Zakonom o izmjenama i dopunama KZ objavljenom u NN 129/00 od 22.12.2000, a do tada je opis tog djela glasilo:

“Tko u poduzeću ili drugoj pravnoj osobi sklopi sporazum kojim se drugo poduzeće odnosno organizacija ograničuje u slobodnom prometu robe ili usluga na određenom području ili s određenim poduzećima ili organizacijama, ili sklopi sporazum kojim se na drugi način stvara monopolistički položaj poduzeća ili organizacije na tržištu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”

Razlika između dosadašnje inkriminacije i najnovije očito nije u osobi počinitelja, jer je to u oba slučaja odgovorna osoba u pravnoj osobi, zbog čega je ovo djelo *delictum proprium*.

Prije se radnja izvršenja sastojala u: a) sklapanju sporazuma kojim se druga pravna ili fizička osoba ograničuje u slobodnom prometu robe ili usluga na određenom području ili s određenim pravnim ili fizičkim osobama; ili u b) sklapanju sporazuma kojim se na drugi način stvara monopolistički položaj pravnih ili fizičkih osoba na tržištu.

Nova inkriminacija određuje da se radnja izvršenja generalno sastoji u zlouporabi utvrđenog monopolističkog ili vladajućeg položaja na tržištu Republike Hrvatske, pri čemu se konkretno određuju alternativne radnje izvršenja, i to: a) sklapanje sporazuma ili izvršenje radnje (što je prilično neodređeno) kojom se pravna osoba ili potrošači ograničavaju ili sprječavaju u slobodnom prometu robe i usluga odnosno pristupu tržištu; b) sklapanje sporazuma ili izvršenje radnje kojom se stvara koncentracija radi postizanja monopolističkog položaja ili znatnog jačanja utvrđenog vladajućeg položaja. Pritom je kod potonje radnje izvršenja potrebno da ona dovodi do ukidanja ili znatnog i trajnog ograničavanja konkurencije na tržištu Republike Hrvatske.

Kada se već zahvaćao zakonski tekst inkriminacije u cijelosti, mislim da je učinjen propust, jer kao počinitelj nije predviđena i fizička osoba, a ona je i te kako zamisliva u toj ulozi, naročito kada se ima u vidu odredba čl. 2. Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja, koja određuje da se taj zakon primjenjuje na trgovačka društva, trgovca pojedinca, obrtnika i druge pravne i fizičke osobe, koje obavljajući gospodarsku djelatnost sudjeluju u prometu robe i usluga.

Novim tekstom inkriminacije očito ju se nastojalo uskladiti s odredbama Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja, ali je tekst te inkriminacije sastavljen prilično zbrkano i nerazumljivo te će nedvojbeno izazivati zabunu i probleme u tumačenju i primjeni. S tim je u vezi i pitanje pravnog kontinuiteta, jer će već spomenute teškoće u razabiranjima biti nove inkriminacije svakako utjecati i na zaključke o postojanju ili nepostojanju pravnog kontinuiteta. Ovdje valja upozoriti na neke bitne razlike između nove i stare inkriminacije. Kao prvo, prema prijašnjem tekstu čl. 288. KZ, posljedica radnje izvršenja bila je stvaranje monopolističkog položaja pravnih ili fizičkih osoba na tržištu, a *egzempli gratia* navedeno je da ta posljedica (stvaranje monopolističkog položaja) može biti i u obliku ograničavanja druge pravne ili fizičke osobe u slobodnom prometu robe ili usluga na određenom području ili s određenim pravnim ili fizičkim osobama. Sukladno izmijenjenom čl. 288. KZ (čl. 115. ZIDKZ), radnja izvršenja određena je prvo općenito (zlouporablivanje utvrđenog monopolističkog ili vladajućeg položaja na tržištu RH), a potom se navodi da to može biti konkretno sklapanjem sporazuma ili izvršenjem radnje (što je šire od prijašnje inkriminacije) čije su posljedice da se pravna osoba odnosno potrošači (ove kategorije zaštićenih osoba prije nije bilo, već su to bile fizičke osobe, a pitanje je koji je

pojam širi) ograničavaju ili sprečavaju (to prije nije bilo navedeno *expressis verbis*, ali može proizlaziti iz biti stvaranja monopolističkog položaja na tržištu) u slobodnom prometu robe i usluga odnosno pristupu tržištu (pri čemu je tržište na čitavom području RH, što je ponovno još šire od onog što je zakonski tekst prijašnje inkriminacije propisivao).

Drugi opis konkretne radnje izvršenja sastoji se u sklapanju sporazuma ili izvršenju radnje (čega prije nije bilo) kojom se stvara koncentracija radi postizanja monopolističkog položaja (prije se tražilo stvaranje monopolističkog položaja, čime je nova inkriminacija zapravo stroža, jer ona reagira na ono što prethodi stvaranju monopolističkog položaja, tj. već na koncentraciju, ali stvaranju radi postizanja monopolističkog položaja) ili znatnog jačanja utvrđenog vladajućeg položaja (to je potpuna novina, taj oblik prije nije bio inkriminiran), s posljedicom dovođenja do ukidanja ili znatnog i trajnog ograničavanja konkurencije na tržištu RH (te posljedice prije nije bilo, barem ne opisane u tom obliku).

Iako se na prvi pogled određeno proturječje pojavljuje u toj normi (čl. 288. KZ u svezi s čl. 115. ZIDKZ) stoga što se, kako je već izloženo, najprije radnja izvršenja definira sasvim općenito, tj. kao zlouporaba utvrđenog monopolističkog ili vladajućeg položaja na tržištu RH, a nakon toga se u konkretizaciji drugog modusa operandi navodi da se to čini i sklapanjem sporazuma ili izvršenjem radnje kojom se stvara koncentracija radi postizanja monopolističkog položaja ili znatnog jačanja utvrđenog vladajućeg položaja, pa bi se moglo zaključiti da, ako je monopolistički položaj već utvrđen, nije jasno na koji bi se način mogla dodatno stvoriti koncentracija radi postizanja monopolističkog položaja, takvog proturječja uistinu nema. Naime, sukladno Zakonu o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 48/95, 52/97, 89/98) monopoli sami po sebi i monopolistički položaj sam po sebi nisu zabranjeni, već je zabranjena njegova zlouporaba. Na taj je način zakonodavstvo RH u suglasju sa zakonodavstvom drugih europskih država jer nije moguće unaprijed u cijelosti isključiti, pa onda i zabraniti pojavu monopolističkog položaja. Ona može biti rezultat kako situacije na tržištu, tako i npr. određenih koncesija, isključivih prava i sl.

U prilog određenom razjašnjenju pojmova i nastojanju da se nova inkriminacija nešto bolje odredi navest ću, po mom mišljenju, bitne odredbe Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 48/95, 52/97, 89/98), koji je svakako referentni zakon za to kazneno djelo.

Prije svega, treba reći da pojam monopol znači jednog jedinog prodavatelja s potpunom kontrolom nad cijelim gospodarskim sektorom. U širem smislu monopol je savez ili udruženje većih ili manjih tvrtki s ukupnim velikim kapitalom.

Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (u nastavku: ZZTN, NN 48/95, 52/97, 89/98) u čl. 13. određuje da se pod monopolističkim djelovanjem razumije zlouporaba monopolističkog ili vladajućeg položaja na tržištu. ZZTN nadalje

zabranjuje zlouporabu monopolističkog položaja na tržištu te zlouporabu vladajućeg položaja poduzetnika na tržištu ili na dijelu tržišta. Monopolistički položaj na tržištu može imati i više poduzetnika ako za određenu vrstu robe i usluga na tom tržištu među njima ne postoji tržišno natjecanje (što je sukladno gore navedenim definicijama). Vladajući položaj na tržištu ili dijelu tržišta poduzetnik po tom zakonu ima ako je kao ponuditelj ili kupac pojedine robe ili usluga, s obzirom na svoju tržišnu snagu, u nadmoćnom položaju u odnosu prema svojim takmacima na tržištu, a takav položaj može imati i više poduzetnika. Konkretizirajući što znači nadmoćni položaj u odnosu prema takmacima, Zakon određuje *praesumptio juris et de jure* tako da navodi da poduzetnik ima takav vladajući položaj ako je njegov udjel na tom tržištu veći od 30%. Zakon daje adekvatne presumpcije *juris et de jure* i za određenje vladajućeg položaja više poduzetnika u čl. 17. Dakako, osim na taj način vladajući položaj može se utvrditi i u drugim slučajevima, na temelju odluke o tržišnoj snazi poduzetnika, a koje kriterije pritom treba imati u vidu, propisuju čl. 18. i 19. tog zakona.

Sasvim precizno, nabrojanjem ukupno devet situacija, Zakon određuje kada nastaju zlouporabe monopolističkog ili vladajućeg položaja poduzetnika na tržištu ili dijelu tržišta u čl. 20. Pojam koncentracije određen je kao priključivanje, povezivanje, pripajanje ili spajanje poduzetnika i stjecanje većinskog udjela ili većinskog prava odlučivanja, sukladno odredbama Zakona o trgovačkim društvima (odredbe o povezanim društvima) i drugim propisima. Čl. 21. st. 2. ZZTN određuje koja je koncentracija poduzetnika zabranjena. Nedostatak te definicije, koji će se odraziti i na određenje tog pojma u kaznenopravnom smislu, jest nedovoljna određenost upotrijebljenih izraza (traži se posljedica u obliku značajnog ili trajnog ograničavanja ili ukidanja slobodnog tržišnog natjecanja). Prilikom utvrđivanja dopuštenosti odnosno zabranjenosti koncentracije treba se držati onog što je navedeno u čl. 24. tog zakona, iako su ti parametri vrlo općenite naravi. Negativno određenje, tj. točno definiranje što je zabranjena koncentracija nije, nalazi se u odredbi čl. 25. tog zakona, iako se ta definicija odnosi na vrlo uzak krug koncentracija. No, određenu i važnu pomoć u određivanju tog pojma moglo bi pružiti mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja (Savjet Agencije po čl. 30. ZZTN ocjenjuje i utvrđuje zlouporabu monopolističkog i vladajućeg položaja na tržištu, prijavljene koncentracije i njihovu usklađenost sa Zakonom te sukladnost sporazuma poduzetnika s odredbama Zakona).

Kad se sada, nakon iznošenja najbitnijeg dijela odredaba ZZTN-a, razmotre stara i nova inkriminacija, zaključiti je da pravni kontinuitet između njih postoji, iako nije sveobuhvatan. Pravni kontinuitet za prvu radnju izvršenja (sklapanje sporazuma kojim se druga pravna ili fizička osoba – sad pod uvjetom da je potrošač – ograničuje u slobodnom prometu robe ili usluga na određenom području – pri čemu se sada ne traži da to bude na određenom području) po staroj inkriminaciji je neupitan, a koji će propis biti blaži za počinitelja jest,

kao i u najvećem broju slučajeva, *quaestio facti*. Što se pak druge inkriminacije tiče, iako na prvi pogled ne bi postojao kontinuitet (po staroj inkriminaciji tražilo se sklapanje sporazuma kojim se na drugi način stvara monopolistički položaj pravnih ili fizičkih osoba na tržištu, dok se novom traži sklapanje sporazuma ili izvršenje radnje kojom se stvara koncentracija radi postizanja monopolističkog položaja ili znatnog jačanja utvrđenog vladajućeg položaja, što dovodi do ukidanja ili znatnog i trajnog ograničavanja konkurencije na tržištu RH), držim da jednim dijelom kontinuitet ipak postoji. Ponajprije zato što je referentni propis, Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, neizmijenjen, tj. bio je na snazi i prije, a potom i stoga što je u novoj inkriminaciji radnja izvršenja postavljena općenito (zlouporabom utvrđenog monopolističkog položaja). Osim toga, mislim da ne treba previše važnosti pridavati upotrijebljenom izrazu “utvrđeni” monopolistički položaj, upravo zbog oslonca na neizmijenjeni referentni ZZTN, jer ono što je po tom zakonu prije bilo dopušteno u okviru monopolističkog položaja nije moglo biti kažnjivo samo zbog drugačije dikcije Kaznenog zakona u opisu tog kaznenog djela. Razlika se sasvim sigurno pojavljuje u odnosu na zlouporabu vladajućeg položaja, koja prije nije bila sankcionirana, kao i u drugim detaljima, koji su već prethodno izloženi.

Oblik krivnje počinitelja bit će svakako namjera, a s obzirom na dikciju norme, teško je pretpostaviti da bi počinitelj postupao u cijelosti s neizravnom namjerom – nejasno je kako bi to sklapao sporazum ili poduzimao radnju nesvjestan bilo sadržaja sporazuma, bilo učinka i značenja radnje. Naročito je to slučaj pri sklapanju sporazuma ili izvršenju radnje kojom se stvara koncentracija radi postizanja monopolističkog položaja ili znatnog jačanja utvrđenog vladajućeg položaja (svrha je, dakle, više nego razvidna, pa to implicira i određeni cilj te radnje). Jedino o čemu može biti dileme jest treba li počinitelj obuhvatiti izravnom ili makar neizravnom namjerom i posljedicu – ukidanje ili znatno i trajno ograničavanje konkurencije na tržištu RH, ili je to samo objektivni uvjet kažnjivosti. Držim da se, kao prvo, radi o tzv. apstraktnoj posljedici (jer je upotrijebljen termin “dovode”, a ne “dovedu”) te da je navedena dilema zapravo prividna, jer tko poduzima sve navedene radnje izvršenja, svakako hoće i njihov efekt, ili barem na to pristaje, pa će u slučaju da je počiniteljevo postupanje u ostalom cijelo pokriveno izravnom namjerom biti vrlo teško dokazati da on nije htio, već je samo pristao na nastup te posljedice.

No, valja primijetiti da je **dana 30. srpnja 2003. u Narodnim novinama 122/03 objavljen tekst novog Zakona o zaštiti tržišnog natjecanja**, koji se počinje primjenjivati dana 1. listopada 2003, a kojim se nešto drugačije regulira ta materija. Valja naglasiti da taj zakon više uopće ne spominje niti definira pojam monopolističkog položaja i njegove zlouporabe, pa se može prigovoriti da nije bilo usklađeno pripremanje izmjena propisa (KZ s jedne strane i ZZTN s druge strane).

Razmatrajući situaciju nakon dana stupanja na snagu najnovijeg ZZTN-a (NN 122/03), treba istaknuti da, iako novi zakon ne sadrži termin monopolistički položaj te njegovu zlouporabu, ima dovoljno argumenata za tezu o postojanju određenog pravnog kontinuiteta bez obzira na to. Naime, dosadašnji referentni ZZTN definirao je monopolistički položaj kao zlouporabu monopolističkog ili vladajućeg položaja na tržištu, pri čemu je zabranjivao zlouporabu i monopolističkog i vladajućeg položaja. Dakle, prema segmentu kojim se inkriminira zlouporaba vladajućeg položaja inkriminacija je u biti i dalje jednaka. Pritom se sada vladajući položaj općenito određuje i propisivanjem uvjeta (koji se moraju alternativno ispuniti) u čl. 15. novog ZZTN, a u istom zakonskom članku navedene su i presumpcije kada je jedan poduzetnik, a kada je više njih u vladajućem položaju, koje su različite od dosadašnjih. Kriteriji pri utvrđivanju vladajućeg položaja sada se nalaze u čl. 15. st. 1. novog ZZTN. Nov pojam je mjerodavno tržište - određen je čl. 7. novog ZZTN.

Sukladno odredbi čl. 16. tog zakona utvrđuje se što predstavlja zlouporabu vladajućeg položaja (u st. 2. navedena su *exempli gratia* postupanja koja tako treba kvalificirati).

Novost je što više nije zabranjena koncentracija radi stvaranja novog i jačanja postojećeg monopolističkog položaja, već samo koncentracija kojom se stvara novi ili jača vladajući položaj jednog ili više poduzetnika, pojedinačno ili skupno, i to ako mogu značajno utjecati na sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja (čl. 18. novog ZZTN). I u ovom segmentu jasno je da prema vladajućem položaju pravni kontinuitet inkriminacije postoji, no postaje upitan dio inkriminacije iz izmijenjenog KZ-a, kojim se zahtijeva da stvaranje te koncentracije radi znatnog jačanja utvrđenog vladajućeg položaja dovodi do ukidanja ili znatnog i trajnog ograničavanja konkurencije na tržištu RH. To naime nije u skladu s definicijom zabrane koncentracije iz novog ZZTN-a (NN 122/03), kojom se kao posljedica traži da ta koncentracija značajno utječe na sprječavanje, ograničavanje ili narušavanje tržišnog natjecanja. No, mogli bismo reći da se u određivanju pojma što znači "znatno i trajno" ograničavanje konkurencije sada treba držati teksta čl. 18. ZZTN, odnosno tumačiti ga kao značajno utjecanje na tržišno natjecanje. Svejedno, mislim da bi inkriminaciju iz čl. 288. KZ svakako trebalo uskladiti s izmijenjenim ZZTN-om, jer će se time izbjeći mnoge nedoumice i dileme. Istaknuti još treba da se novim ZZTN-om pod pojmom koncentracije poduzetnika smatra i *joint venture* (stvaranje zajedničkog pothvata), što se vidi iz čl. 19. st. 2. ZZTN, što do sada eksplicite nije bio slučaj.

Većina ostalih primjedaba i napomena koja je prije izložena u odnosu prema starom tekstu ZZTN-a vrijedi i nadalje, pri čemu se naglašava da je Agencija za zaštitu tržišnog natjecanja i dalje organ ovlašten odlučivati o dopuštenosti namjeravane koncentracije i o izuzeću sporazuma. Iz teksta Zakona jasno je da je zapravo riječ o posebnom upravnom postupku, u kojem svjetlu i treba proma-

trati snagu i doseg rješenja koje Agencija donosi. No, svakako će u određenoj mjeri ta rješenja utjecati na prosuđivanje jesu li u konkretnom slučaju ostvareni svi elementi djela iz čl. 288. KZ.

Čl. 293. KZ – Prijevarena u gospodarskom poslovanju - Čl. 118. ZIDKZ - brisan

Bez obzira na to što je ovo kazneno djelo ukinuto, nikada nije bilo sporno ni u teoriji ni u praksi da je to djelo prijevare u gospodarskom poslovanju bilo samo posebni oblik osnovnog kaznenog djela prijevare iz čl. 224. KZ, pa se stoga ne postavlja pitanje postojanja pravnog kontinuiteta nakon ukidanja, te je on neupitan.

Čl. 294a. KZ - Čl. 120. ZIDKZ - novouvedeno kazneno djelo: Zlouporaba povjerenja

U obrazloženju Nacrta konačnog prijedloga ZIDKZ-a navedeno je da je to djelo uvedeno po uzoru na kazneno djelo “nevjernosti” (“Untreue”) u njemačkom, austrijskom i švicarskom pravu, gdje je ono ključno, tj. osnovno kazneno djelo. U navedenim inozemnim pravima to djelo prvenstveno obuhvaća kriminalitet upravljačkih struktura u trgovačkim društvima.

Prije analize tog djela, potrebno je navesti novi zakonski opis te inkriminacije.

“Zlouporaba povjerenja

Članak 294a.

(1) Tko povrijedi dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima koja se temelji na zakonu, odluci upravne ili sudbene vlasti, pravnom poslu ili odnosu povjerenja i na taj način onome o čijim se imovinskim interesima dužan brinuti prouzroči štetu ili pribavi sebi ili drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi imovinsku korist,

kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Ako je kaznenim djelom iz stavka 1. ovoga članka prouzročena šteta velikih razmjera ili je pribavljena znatna imovinska korist, a počinitelj je postupao s ciljem prouzročenja takve štete ili ciljem pribavljanja takve koristi, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.”

To novo kazneno djelo smješteno je u glavu kaznenih djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja. Međutim, već površnim iščitavanjem inkrimi-

nacije jasno je da je zapravo glavni posebni zaštitni objekt tog djela imovina i imovinski interesi neke zastupane osobe (fizičke ili pravne). To stoga što se sankcionira samo takvo postupanje kojim se povređuje dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima te koje posljedično izaziva prouzročenje štete zastupanoj osobi ili pribavljanje počinitelju ili drugoj osobi (fizičkoj ili pravnoj) imovinske koristi. Dakle, ako je počinitelj povrijedio na neki način neku drugu svoju dužnost skrbi, koja se ne odnosi na imovinske interese, odnosno ako njegovim postupanjem nije izazvana šteta na imovini zastupane osobe ili pribavljena imovinska korist njemu ili nekom drugom, neće biti toga djela.

Zaštita imovine druge osobe u sebi sadržava i zaštitu interesa druge osobe da se njezina imovina poveća, da se ne smanji, da joj se poboljša i ne umanjí kvaliteta i da ju se zaštiti od zahvata trećih osoba i ne optereti obvezama i drugim teretima. Imovina predstavlja skup subjektivnih imovinskih prava koja pripadaju jednoj osobi i jedinstvena je (tj. jedna osoba može imati samo jednu imovinu). Ovisno o pravnim odnosima u koje titular te imovine ulazi, u tu imovinu ulaze ili iz nje izlaze prava koja ju čine, pa se ona time povećava, smanjuje, povećava joj se ili smanjuje kvaliteta itd. Ono što se u stvarnosti vidi jest imovinska masa, tj. objekti (predmeti) na koje se odnose prava što čine imovinu. U pravilu izlaskom nekog prava iz imovine prenositelja to pravo ulazi u imovinu stjecatelja, pri čemu objekt, tj. predmet na koji se to pravo odnosi izlazi iz imovinske mase prenositelja i ulazi u imovinsku masu stjecatelja. Kada govorimo o imovinskim pravima, jasno je da ona uvijek imaju predmet čija je vrijednost novčano izraziva, pa se imovina može vrijednosno odrediti. Pritom treba imati na umu da vrijednost nekog prava ovisi i o kvaliteti tog prava općenito (npr. pravo vlasništva na nekretnini u pravilu je vrjednije od prava zakupa na nekretnini, iako je moguće da se ona vrijednosno gotovo izjednače ako je zakup zasnovan za izrazito dugo razdoblje, koje je približno jednako trajanju stvari, ili pak životnom vijeku) i pojedinačno (npr. vrijednost prava vlasništva na nekoj nekretnini ovisit će i o tome je li ta nekretnina opterećena, tj. je li na njoj zasnovano pravo zakupa, pravo uživanja i sl.).

Imovina je jedinstvena, što znači i da pripada samo jednoj osobi. To što više osoba ima pravo na jednoj stvari (npr. kao suvlasnici) ne znači da pravo vlasništva nad tom stvari ulazi u imovinu koja pripada većem broju osoba, nego svaka od njih (suvlasnika) ima pravo suvlasništva (u alikvotnom dijelu) nad stvari, pa takvo pravo suvlasništva u alikvotnom dijelu ulazi u odvojenu imovinu svakog suvlasnika.

Obveze nisu dio imovine, one su tereti te imovine. Izrazi aktiva i pasiva mogu se koristiti samo u smislu aktiva nositelja imovine i njegova pasiva. Ako su obveze neke osobe veće od vrijednosti njezinih prava (imovine), ona je prezadužena, a to je jedan od stečajnih razloga. No, ako je vrijednost imovine neke osobe veća od obveza, ali nositelj imovine nema likvidnih sredstava za podmirenje tih obveza, tada je riječ o insolventnosti.

Bitno je znati da se imovina sastoji od skupa prava koja pripadaju nekoj osobi u određenom trenutku. To i jest razlog zbog čega su imovinski interesi te osobe širi od pojma imovine! Već je iz teksta inkriminacije jasno da su predmet zaštite i imovinski interesi neke osobe, a ne samo stanje imovine u nekom trenutku. To znači da se štiti interes zastupane osobe, i to:

- interes u izgledima za povećanje imovine (npr. naplaćivanje kamata u punom iznosu, ostvarenje dividende, popravak ukupne štete, što uključuje i izmaklu korist itd.),
- interes da se ne smanji ta imovina (npr. da se poduzme određena radnja za zaštitu nekog prava, kao utuženje smetanja posjeda, podizanje negatorne tužbe i sl.),
- imovinski interes da se ne smanji kvaliteta imovine (npr. propuštanje da se neko potraživanje osigura adekvatnim osiguranjem, kao garancijom banke, založnim pravom, ali i nepopravljanje stvari, neotklanjanje opasnosti koje prijete za njezinu propast i sl.),
- zaštita od zahvata trećih u imovinu (tj. poduzimanjem adekvatnih pravnih sredstava kao npr. podizanjem tužbe, ulaganjem prigovora i sl.) čime se sprječavaju nedopuštena zadiranja u imovinu,
- interes da se imovina ne optereti drugim teretima (čime bi se umanjila vrijednost onog što nositelj imovine ima, a povećanjem obveza smanjuje se saldo vrijednosti onog što ima).

Nadalje, važno je uočiti da je objekt zaštite imovina i imovinski interes druge osobe, a to je bilo koja fizička ili pravna osoba koja nije identična s počiniteljem. To proizlazi i iz dijela teksta u kojem se spominje dužnost počiniteljeve skrbi o tuđim imovinskim interesima. Dakle, iako je jasno da počinitelj nije i osoba o čijim se imovinskim interesima brine, odnosno da tu mora postojati neidentičnost, to ne mora istodobno implicirati i različitost njihovih imovinskih interesa. Naime, sasvim je moguće da počiniteljev imovinski interes odgovara interesu zastupane osobe (kao što je to npr. kod suvlasnika). Ali bitno je znati da ta okolnost ne isključuje mogućnost da takva osoba počini to kazneno djelo.

S tim u svezi još se jednom napominje da su društva pravne osobe pravni subjekti odvojeni od svojih članova te je njihova imovina odvojena i različita od imovine članova društva. Iako je čak moguće da neki član društva bude s društvom u pravnoj zajednici u pogledu pojedinih imovinskih prava, to ne isključuje takvog člana kao počinitelja ovog kaznenog djela. Pa čak kada društvo pravna osoba ima samo jednog člana, treba napomenuti da je imovina društva različita i odvojena od imovine tog člana. To vrijedi i ako je takav jedini član društva ujedno i jedini član uprave društva i sam vodi poslove tog društva. Naime, i u takvom slučaju prava i imovinski interesi pripadaju posebno društvu, a posebno tom članu, odnosno govorimo o odvojenim titularima dviju imovina.

Pogrešni nazivi i rječnik (“vlasnici društva” ili “vlasnička struktura” nekog društva) mogu dovesti do pogrešnog zaključivanja da je imovina društva s jednim članom zapravo dio imovine tog člana društva, pa bi ih trebalo izbjegavati barem u struci. Dakle, treba ponoviti da članovi društva u društvu imaju samo članstvo, koje se sastoji od članskih prava (upravljačkih i imovinskih) i članskih obveza. Ono što članovi unesu u društvo kao svoje imovinske uloge, tim trenutkom izlazi iz imovine članova i ulazi u imovinu društva, a zauzvrat u društvu stječu članstvo, vidljivo u dionici ili poslovnom udjelu. Na temelju članstva i članskih prava članovi ne mogu raspolagati imovinom društva!

Drugačije je u društvima koja nisu pravne osobe (tajno društvo, preddruštvo društva pravne osobe, udruga bez pravne osobnosti, ortaštvo). Kako nema titulara, odnosno društvo nema svojstvo pravne osobe, to znači da je tu riječ o zajedničkoj imovini članova. Dakle, sva prava koja čine tu imovinu pripadaju zajedno i nepodijeljeno svim članovima, što znači da su članovi ograničeni u raspolaganju zajedničkom imovinom. To vrijedi za sve nabrojene oblike društva koja nisu pravne osobe. Iz svega proizlazi da i u tim slučajevima (zajedničke imovine) jedan njezin nositelj može biti počinitelj kaznenog djela zlorabe povjerenja (u odnosu prema udjelu druge osobe u tom zajedništvu, jer je taj dio imovine za počinitelja tuđi).

Počinitelj je određen kao “tko”, što bi upućivalo da to može biti bilo koja osoba. No, delikt zlorabe povjerenja je ipak svojevrsni *delictum proprium*, i to stoga što to može biti samo onaj koji ima dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima. Ta dužnost pak izvire iz: zakona, odluke upravne ili sudbene vlasti, pravnog posla ili odnosa povjerenja.

Iako je, kako se vidi, široko postavljena kaznena odgovornost, pa stoga i mogućnost da netko bude počinitelj, držim da su u pitanju samo takve obveze skrbi o tuđim imovinskim interesima koje su bitni sadržaj odnosa između osobe o čijim se imovinskim interesima skrbi i počinitelja, a ne baš svaki slučaj kada se to u nekom pravnom odnosu javlja samo kao sporedna obveza (npr. da se radi o obvezi skrbi koja proizlazi iz načela dobre vjere, ispunjenja ugovorne obveze i sl.).

- a) Dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima proizlazi iz **zakona** kada netko ima zakonom određeni položaj za koji je propisana takva dužnost, bez obzira na to zauzima li takav položaj s obzirom na prirodni odnos prema (zastupanoj) osobi ili mu taj položaj daje vlast svojom odlukom ili pravni posao, ili je na taj položaj izabran. To je npr. slučaj za obvezu skrbi roditelja o imovinskim interesima maloljetne djece, skrbnika prema šticeniku, skrbnika za poseban slučaj, skrbnika ostavine, stečajnog upravitelja, stečajnog povjerenika, članove uprave dioničkog društva i društva s ograničenom odgovornošću, članove nadzornog odbora u tim društvima, članove javnog trgovačkog društva, komplementare komanditnog društva, članove uprave gospodarskog interesnog udruženja, upravitelje odnosno

članove uprave zadruga, članove nadzornog odbora zadruga, ravnatelje ustanova, članove upravnog vijeća ustanove, upravitelje zaklada odnosno fundacija, općinske načelnike, gradonačelnike i župane itd.

Kako se vidi, vrlo su brojni slučajevi u kojima zakon određuje dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima, a njih je pak teško razgraničiti od ostalih osnova na kojima ta dužnost može počivati, pa je često riječ o kombinaciji tih osnova. Npr. to je slučaj kada je pravni posao osnova za to da se netko mora skrbiti o tuđim imovinskim interesima, ali je skrb točno određena zakonom, i ne može ju se mijenjati prema trećim osobama, kao što je to kod prokurista.

- b) Dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima proizlazi iz **odluke upravne vlasti** kada općinski načelnik, gradonačelnik ili župan svojom odlukom obavljanje poslova iz svoga djelokruga povjere nekom od svojih zamjenika. Iako time ne prestaje i dužnost skrbi općinskog načelnika, gradonačelnika ili župana, konkretnu povredu dužnosti skrbi može napraviti upravo takav zamjenik, suprotno uputama, pa to znači da je on počinitelj tog djela. No, valja primijetiti da je riječ o dužnosti određenoj zakonom ako neku od osoba u slučaju njezine odsutnosti zamjenjuje neki od zamjenika kojeg ona odredi. No, o toj osnovi govorimo kada je npr. javni bilježnik ili sud mjesta pronalaska imovine dužan čuvati pronađen i gotov novac ili druge dragocjenosti.
- c) Dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima proizlazi iz **odluke sudske vlasti**, npr. u slučaju kada trgovački sud (nadležan po mjestu sjedišta društva s ograničenom odgovornošću) postavi na prijedlog zainteresirane osobe privremenog upravitelja, jer upravi društva nedostaju potrebni članovi. Jednako je i u slučaju kada trgovački sud postavi zastupnika društva s ograničenom odgovornošću kada netko od članova uprave i nadzornog odbora podigne protiv društva tužbu za utvrđenje ništavosti njegove skupštine, odnosno ta osnova postoji i kada sud imenuje likvidatore društvu, pod određenim pretpostavkama koje određuje ZTD.
- d) Dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima proizlazi iz **pravnog posla** kada se radi o opunomoćeniku. Opunomoćenik zastupa vlastodavca na temelju pravnog posla kojim se daje očitovanje volje usmjereno prema trećim osobama i tako im se priopćuje da opunomoćenik djeluje u ime i za račun vlastodavca. Isto vrijedi i u slučaju izvršitelja oporuke (određuje se oporukom), nalogoprimca (ugovor o nalogu), komisionara (ugovor o komisionu), fiducijarnog stjecatelja osiguranja (ugovorom o prijenosu stvari ili prava radi osiguranja) itd. Osim toga, takvu dužnost na temelju pravnog posla imaju i arhitekt koji izrađuje projekt ili nadzire izvođenje radova, odvjetnik u zastupanju stranke, javni bilježnik, poduzetnik građevinskih radova, osoba koja upravlja tuđim novcem ili vrijednosnim papirima, kućepazitelj, porezni savjetnik, revizor itd. U Austriji teorija i praksa pod ovo djelo svode i zlouporabe kreditnih kartica, čekova i sl.

- e) Dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima proizlazi iz **odnosa povjerenja** kod npr. zajedničara u zajedničkom vlasništvu, nasljednika u nasljedničkoj zajednici, suvlasnika, bračnih drugova (u pogledu bračne stečevine), više ovlaštenika na dionici ili poslovnom udjelu. U tim se slučajevima radi o faktičnom stanju koje nalaže postojanje dužnosti. To znači da na temelju odnosa povjerenja takvu dužnost ima član uprave čije imenovanje trpi nedostatke (tj. odluka o imenovanju ima nedostatak) sve dok djeluje u tom svojstvu, ili kada je pravni posao na temelju kojeg je ta dužnost ustanovljena prestao (npr. zbog isteka vremena) ili je ništav, ali "zastupnik" ipak djeluje u tom svojstvu. To ipak ne treba širiti na moralne obveze koje bi proizlazile iz odnosa srodstva ili prijateljstva.

Izloženo bi upućivalo na neobično širok krug mogućih počinitelja, a teoretske zamjerke do sada su bile usmjerene kritici upravo te širine, pri čemu se dio kritika odnosio na smještanje tog kaznenog djela u glavu kaznenih djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja, iz čega se zaključivalo da je dvojbeno mogu li kao počinitelji biti obuhvaćene i osobe čije postupanje ne ulazi u sferu platnog prometa i poslovanja u gospodarskom smislu. Iako se ne može poreći da je postupanje u slučaju zlouporabe povjerenja kojom se oštećuje imovina građana izvan gospodarskog poslovanja (kao npr. u odnosu odvjetnika i klijenta), teško je ustvrditi da je time ugrožena i sigurnost poslovanja, no to je ipak preslab argument za isključivanje takvog postupanja iz navedenog kaznenog djela, nakon što je sasvim precizno određen njegov posebni zaštitni objekt (tj. imovina i imovinski interesi zastupane osobe), ali i vrlo indikativan naziv tog djela koje upućuje na to da se njime zloupotrebljava **povjerenje**. Povjerenje pak ima ishodište u volji zastupane osobe da bude zastupana, ako ta obveza ne potječe od npr. odluke sudske vlasti (ali tada je po pravilu samo određenog, kraćeg vijeka, a i ovdje je to povjerenje koju sudska vlast nekome ukazuje da se skrbi o nečijim imovinskim interesima).

Radnja izvršenja. Već na prvi pogled jasno je da djelo može biti komisivni, ali i omisivni delikt, tj. da se može počinuti i činjenjem, ali i nepoduzimanjem neke radnje koju je počinitelj bio dužan poduzeti. Da bi se bolje sagledalo pojavne oblike tog djela i suzio krug tih oblika na ono što bi bilo zanimljivo kaznenopravno procesuirati i kažnjavati, potrebno je najprije analizirati sadržaj dužnosti skrbi o tuđim imovinskim interesima.

Sadržaj dužnosti, tj. obveze skrbi o tuđim imovinskim interesima ne može se generalno odrediti za sve slučajeve. Ovisi o okolnostima svakog pojedinačnog slučaja, imajući u vidu kako osnovu iz koje ta dužnost proizlazi, tako u nekim slučajevima i upute onoga o čijim se imovinskim interesima drugi dužan skrbiti (što će biti npr. u odnosu opunomoćenika i opunomoćitelja). No, ono što je zajedničko u svim slučajevima jest neko opće pravilo koje obvezu skrbi definira time da je onaj koji se skrbi o nečijim imovinskim interesima dužan

poduzeti radnje odnosno propuštanja potrebna da se imovina te osobe poveća i da se ne smanji, da joj se ne pogorša, nego poboljša kvaliteta, da ju se obrani od zahvata trećih osoba i da ju se ne optereti obvezama i drugim teretima, a da za to ne postoje opravdani gospodarski razlozi. Tu opću maksimu treba konkretizirati u svakom pojedinom slučaju, a ishodište za tu konkretizaciju nalazi se obično u adekvatnim propisima (npr. Obiteljskom zakonu, Zakonu o nasljeđivanju, Stečajnom zakonu, Zakonu o trgovačkim društvima, Zakonu o zakladama i fondacijama, Zakonu o obveznim odnosima), ali to mogu biti i odluke nadležnih organa i tijela (npr. sudska odluka o potpunom ili djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti, sudska odluka o imenovanju skrbnika za poseban slučaj), kao i sadržaj ugovora (tj. pravnog posla kojim je preuzeta skrb o tuđim imovinskim interesima, kao npr. u ugovoru o nalogu, posredništvu i sl.). U potonjem slučaju, dakako, odlučna je pri definiranju sadržaja te dužnosti i pravna narav pravnog posla kojim je ta dužnost zasnovana.

Dakle, mogli bismo parafrazirati da se pri određivanju sadržaja te dužnosti u pojedinom slučaju moraju imati na umu sljedeći izvori:

- opće pravilo
- referentni propisi, tj. zakoni
- odluka nadležnog organa ili tijela
- eventualno sadržaj i pravna narav konkretnog pravnog posla.

Pri određivanju pravne naravi određenog pravnog posla, naravno, bit će potrebno pri utvrđivanju sadržaja dužnosti skrbi o tuđim imovinskim interesima konzultirati i sve prateće propise, koji doduše nemaju zakonsku snagu, ali mogu pomoći pri postavljanju granica svakog pojedinog slučaja (npr. različiti kodeksi, pravila struke i sl.).

Povreda dužnosti skrbi o tuđim imovinskim interesima zakonskim opisom kaznenog djela zlouporabe povjerenja nije precizirana, pa se iz tog opisa ne može iščitati na koji se to sve način može učiniti. Zbog toga je uvodno i navedeno da taj delikt može biti komisiv i omisivan. To znači da se djelo može počinuti a dužnost povrijediti pravnim poslom kojim se raspolaže nečim iz imovine osobe o čijim se interesima skrbi ili se za tu osobu preuzimaju obveze te poduzimanjem bilo kakve radnje koja ne predstavlja poduzimanje pravnog posla, ali se reflektira kao šteta na imovini zastupane osobe odnosno imovinska korist na strani počinitelja ili nekog drugoga, i, konačno, propuštanjem. Iako u zakonskom opisu inkriminacije nema riječi “zlouporaba”, ona je zastupljena u nazivu tog djela, a i iz smisla teksta inkriminacije nesumnjivo je da je bit postupanja počinitelja u zlouporabi, tj. radnji kojoj je cilj protivan ili joj je bit protivna onoj koja proizlazi iz cilja postojeće dužnosti skrbi.

Ako je riječ o zlouporabi ovlasti, tada se počinitelj koristi svojim ovlastima protivno dobivenim uputama onoga o čijim se imovinskim odnosima dužan skrbiti, što znači da počinitelj poduzima neki posao protivno obvezama koje

proizlaze iz njegova valjanog odnosa s osobom o čijim se imovinskim interesima dužan skrbiti. Taj odnos počinitelja i osobe o čijim se imovinskim interesima dužan skrbiti često uključuje upute te osobe. No, odmah treba primijetiti da dopuštenost i eventualna ograničenja davanja uputa ovise i o vrsti unutarnjeg odnosa, što će se poslije izložiti. Postupanje suprotno (dopuštenim) uputama, koje izaziva zakonom predviđene posljedice, nedvojbeno predstavlja ostvarenje tog kaznenog djela. No, zlouporaba postoji i kada počinitelj postupi po dobivenoj uputi, ali djeluje u svoju korist, a ne u korist osobe o čijim se imovinskim interesima dužan brinuti. U praksi će teškoće pri utvrđivanju radi li se o zlouporabi biti najčešće prisutne kod tzv. rizičnih poslova (prije su oni dijelom bili obuhvaćeni kaznenim djelom sklapanja štetnog ugovora). Tada je važno utvrditi je li se eventualni počinitelj držao uputa i granica koji proizlaze iz pravnog posla kojim mu je povjerena skrb, jer ako jest, nema zlouporabe, iako je ostvaren veći rizik. No, ako uputa nije dovoljno određena, tada treba procijeniti je li eventualni počinitelj postupao s pažnjom koja je uobičajena za takve poslove, uzimajući u obzir sada pretpostavljenu volju osobe o čijim se imovinskim interesima skrbi. Iako uzimanje u obzir tih parametara implicira zadiranje i u subjektivni element tog kaznenog djela (utvrđivanjem koja je to pažnja bila potrebna i nužna da bi se odredila rizičnost posla i moguće posljedice te konkretni interes i opća situacija zastupane osobe u tom trenutku), ovdje valja napomenuti da će eventualni počinitelj profesionalac u takvom slučaju morati upotrijebiti povećanu pažnju primjerenu njegovim većim stručnim znanjima o tome što radi. Također, treba istaknuti da će zlouporaba biti izvjesnija ako je već sklapanje pravnog posla prouzročilo štetu za zastupanog, bez obzira na moguće ostvarenje rizika.

Volja zastupanog i njegove upute svakako su bitne odrednice koje treba uzimati u obzir pri analiziranju i utvrđivanju svakog pojedinog slučaja. U tom svjetlu treba promatrati i ulogu pristanka onoga za koga se djeluje. To znači ako je zastupana osoba dala svoj pristanak (suglasila se) s poduzimanjem određenog posla najkasnije u trenutku njegova sklapanja, neće biti ostvarena zlouporaba, jer je zapravo riječ o tome da je zastupani izmijenio prije dani nalog ili uputu. Slijedom te logike, naknadno odobrenje nema isto značenje za procjenjivanje je li riječ o zlouporabi.

Vrlo je važno, međutim, imati na umu da ako je riječ o **pravnoj osobi** o čijim se imovinskim interesima netko dužan skrbiti, suglasnost (pa i svih) članova društva (te pravne osobe) za sklopljeni posao ne otklanja zlouporabu. To je i logično kada se ima u vidu da nema znaka jednakosti između svih članova društva i društva, jer je riječ o različitim pravnim subjektima, s različitim imovinom i različitim ciljevima i imovinskim interesima, koji se mogu, ali ne moraju podudarati. Imovinski interesi društva mogu se lapidarno odrediti kao interes dioničara, interes zaposlenih i opći interes. Navedeni interesi i dužnost brige o njima propisani su Zakonom, koji je u tom dijelu kogentan te ne dopušta druga-

čije ugovaranje, pa onda niti davanje drugačijih uputa. Isti argumenti vrijede i kada je suglasnost dao jedini član društva koji je ujedno i član uprave. Dakle, i u potonjem slučaju značenje dane suglasnosti treba vrlo oprezno analizirati te je eventualno uzeti u obzir ako ono što je učinjeno (dakle, poduzeta ili nepoduzeta radnja i njezini efekti) ne ugrožava nastavljanje gospodarske djelatnosti društva i ne predstavlja postupanje protivno prisilnim propisima, Ustavu Republike Hrvatske ni moralu društva te ako je ta suglasnost dana u okviru načela postavljenih pravom društava i nije nevaljana s obzirom na propise o održavanju kapitala društva.

Austrijska teorija i sudska praksa kao ishodište za razumijevanje biti radnje izvršenja djela zlouporabe povjerenja uzimaju pravo zastupanja koje je vlastodavac (nositelj, tj. vlasnik imovine) na neki način prenio na drugoga, koji tako postaje potencijalni počinitelj tog kaznenog djela. Dakle, ishodište i bit jest da je riječ o zlouporabi prava zastupanja, što je potpuno u suglasju sa svim gore iznesenim. Austrijska teorija i praksa drže da se to djelo ostvaruje ne samo postupanjem protivno svrsi, propisima, pravilima ili cilju, već i ako počinitelj prekorači granice danog zastupanja⁴. Kako je i takvo djelovanje doista u biti zlouporaba povjerenja, ukazanog na neki od načina na koji su ovlasti zastupanja prenesene, mislim da bi i naša teorija i praksa trebala prihvatiti takvo tumačenje.

Zanimljivo je napomenuti da austrijska pravna teorija i sudska praksa pri procjenjivanju tko u pravnoj osobi može biti počinitelj smatraju dovoljnim da je takva osoba imala makar pravo sudjelovanja u donošenju odluke kojom je izvršena zlouporaba (dakle, sudjelovanje u donošenju “vidljivo loše, kontraproduktivne odluke koja je osnova za sklapanje takvog pravnog posla”), pa se počinitelj može javiti kao onaj koji, doduše, nije “idejni začetnik”, već se njegova radnja izvršenja ogleda u neprotivljenju takvoj odluci. U biti, to doista jest zlouporaba povjerenja, jer takva osoba ne protiveći se donošenju loše i štetne odluke za društvo ne ispunjava svoju osnovnu funkciju, tj. ne radi u skladu s interesima društva⁵. Naravno, dosljedno razumijevanje i tumačenje te odredbe rezultirat će time da se kao počinitelji neće moći pojaviti obični “izvršitelji” nekakvog naloga, jer oni i nemaju odgovornost, tj. njima nije povjereno donošenje odluka, ali će s velikom pažnjom trebati procjenjivati je li takva osoba u konkretnom slučaju samo izvršitelj ili je pak imala određen utjecaj i odgovornost te samostalnost u odlučivanju (npr. računovođa).

Vrlo je zanimljivo da austrijska pravna teorija i praksa smatra nositelje odlučivanja tipičnim počiniteljima ovog djela, dok osobe koje npr. pripremaju

⁴ Takav teoretski stav i sudske prakse iznosi dr. Diethelm Kienapfel u knjizi: *Grundriss des oesterreichischen Strafrechts*.

⁵ O tome je detaljnije izneseno u mom radu *Prilog razmatranju o kaznenoj odgovornosti odgovornih osoba u trgovačkim društvima*, zbornik: *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, IV. savjetovanje – 2002*. Inženjerski biro Zagreb, 2002.

takve odluke, provode ih i sl., dakako u granicama svojih ovlasti i samostalnosti, drže sudionicima u zlouporabi, tj. ne daju im svojstvo supočinitelja⁶.

Valja naglasiti da je za opstojnost ovog djela nebitno je li poduzeta radnja pravno valjana, tj. je li poduzeti pravni posao ili pravna radnja pobojna.

Kazneno djelo zlouporabe povjerenja počinjeno je samo ako je radnjom počinitelja:

- uzrokovana šteta osobi o čijim se imovinskim interesima on dužan skrbiti
- ili počinitelju ili drugoj pravnoj ili fizičkoj osobi pribavljena imovinska korist.

Kako se o pribavljanju imovinske koristi teoretski i praktično već dovoljno raspravljalo, u nastavku će biti riječi o prvoj od zakonom predviđenih posljedica, tj. o **prouzročenju štete**.

Šteta je, dakako, imovinska, te se očituje u smanjenju imovine koje se utvrđuje saldiranjem stanja imovine oštećenog prije poduzimanja inkriminirane štetne radnje ili propuštanja i stanja nakon toga. No, pri procjenjivanju je li imovina oštećena vrlo je važno istodobno utvrditi koliko su učinjene promjene u strukturi imovine u skladu s gospodarskim ciljem i potrebama nositelja te imovine (dobar je primjer npr. plaćanje određenog stroja ili aparata primjerenom cijenom, pri čemu se pravna osoba za koju je kupljen uopće ne bavi takvom djelatnošću, a nema ni interesa da se počne takvom djelatnošću baviti, jer je investiranje u to previsoko; ili učinjeni potpuno neprimjeren i nepotreban trošak reprezentacije jer je i prije bilo razvidno da neće doći ni do kakve poslovne suradnje s tim osobama).

Njemačka praksa⁷ kao štetu na imovini priznaje i konkretno ugrožavanje imovine osobe o čijim se imovinskim interesima skrbi tako da prijete opasnost od umanjenja njezine vrijednosti (npr. davanje kredita bez prikladnog osiguranja za njihov povrat, akceptiranje mjenice iako je tražbina koja se njome osigurava sumnjiva, vođenje neurednog knjigovodstva zbog čega nastane opasnost da se neki zahtjev neće moći pravodobno ostvariti). Iako u tim primjerima šteta na imovini osobe o čijim se imovinskim interesima skrbi još nije nastala, njemački sudovi drže kako je gotovo izvjesno njezino nastupanje, zbog čega zauzimaju stajalište da se time ostvaruju bitna obilježja tog djela. S obzirom na to da kazneno djelo zlouporabe povjerenja iz čl. 294a. KZ propisuje nastanak štete, to implicira i utvrđivanje iznosa te štete, zbog čega je teško vjerovati da će u nas zaživjeti takva praksa njemačkih sudova, jer utvrditi visinu štete neće biti moguće sve dok ona doista ne nastane.

⁶ Ovo proizlazi iz knjige dr. Diethelma Kienapfela *Grundriss des oesterreichischen Strafrechts*.

⁷ Te primjere citira prof. J. Barbić u članku *Privatnopravna obilježja predloženog novog kaznenog djela zlouporabe povjerenja*.

Šteta se pojavljuje i kao izostanak povećanja imovine osobe o čijim se imovinskim interesima skrbi, ako prema okolnostima slučaja postoji vjerojatnost da se može očekivati njezino povećanje. Mjerodavno vrijeme za procjenu jest vrijeme poduzimanja radnje ili propuštanja, a nebitno je bi li poduzeti posao poslije donio dobit.

Sigurno se može zaključiti da nema štete ako je istom radnjom došlo do gubitka, ali i do povećanja imovine, pa je zapravo ona vrijednosno neizmijenjena, ili čak eventualno povećana.

Mislim da je važno istaknuti da praksa njemačkih sudova drži da štete nema kada je počinitelj koji je raspolagao nečim iz imovine oštećenog u nesuglasju s dobivenim nalogom, spreman nadoknaditi tu štetu, ima za to pripremljena potrebna likvidna sredstva i omogućuje da se šteta odmah i nadoknadi.⁸ Držim da je to stajalište primjenjivo i u našoj sudskoj praksi, naravno s tim da treba obratiti pozornost u kojem je trenutku eventualni počinitelj pokazao takvu dobru volju i spremnost, tj. da li odmah nakon nastanka štete ili pak tek nakon podnošenja kaznene prijave ili čak nakon započinjanja kaznenog progona.

Oblik krivnje počinitelja je namjera. Prema tekstu inkriminacije u stavku 1. valja zaključiti da je moguća i neizravna namjera ako je djelo počinjeno tako da je uzrokovana šteta.⁹ No, teško je pretpostaviti da će neizravna namjera biti moguća prilikom pribavljanja imovinske koristi, posebno kad ju počinitelj pribavlja za sebe. Naime, logično je da će to zapravo biti i motiv počinitelja.

Međutim, zakonodavac je o subjektivnom elementu za oblik tog djela iz st. 2. sasvim određen i traži izravnu namjeru, tj. da je počinitelj postupao s ciljem prouzročenja štete velikih razmjera ili s ciljem pribavljanja znatne imovinske koristi.

Pri utvrđivanju postoji li namjera počinitelja treba naravno poći od toga kakvu je pažnju on bio dužan upotrijebiti. Ako netko obavlja poslove iz svoje profesionalne djelatnosti, dužan je postupati s povećanom pažnjom, prema pravilima struke i običajima (pažnja dobrog stručnjaka). Dakle, veća stručnost postavlja i veće zahtjeve. Pravila struke predstavljaju prosječnu mjeru ponašanja pripadnika struke, pa je tako riječ o objektivnom mjerilu za prosudbu nečijih radnji i propuštanja. U tom su smislu za određenje te mjere važni i kodeksi etike koji vrijede u pojedinoj struci. Na taj način čak i nepisana pravila ponašanja mogu imati prednost pred pisanima.

⁸ Te primjere citira prof. J. Barbić u članku *Privatnopravna obilježja predloženog novog kaznenog djela zlouporabe povjerenja*.

⁹ Austrijski teoretičari i sudska praksa jednakog su stajališta, tj. da nije potrebna namjera nanošenja štete kod tog oblika kaznenog djela, a valja istaknuti da je opis kaznenog djela zlouporabe povjerenja iz čl. 153. Austrijskog kaznenog zakonika gotovo jednak kao u našem KZ-u.

Odnos s drugim (ukinutim ili izmijenjenim) kaznenim djelima

U nastavku se nastoji utvrditi ima li pravnog kontinuiteta između ukinutih kaznenih djela i novouvedenog kaznenog djela zlouporabe povjerenja iz čl. 294a. KZ. Dakle, analiza koja slijedi ima cilj utvrditi postoji li kontinuitet tipa neprava u staroj (ukinutoj) i novoj inkriminaciji. Pri tome valja utvrditi sadržaj normi koje se uspoređuju, pri čemu upotrijebljene riječi iz zakonskog teksta stare i nove inkriminacije nisu nužno presudne pri tom zaključivanju, već je važno podudara li se sadržajno u staroj i novoj normi tip neprava, tj. zaštićuju li se ista pravna dobra i inkriminira li se isti način napada na to dobro. Drugim riječima vrlo je značajno imaju li obje norme istu jezgru, tj. je li bit prijašnjeg delikta sačuvana u novom.

• Čl. 227. KZ – Zlouporeba povjerenja - Čl. 96. ZIDKZ - brisan

Odredbom čl. 96. Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (u nastavku: ZIDKZ) taj je članak brisan. No, sukladno obrazloženju Nacrta konačnog prijedloga ZIDKZ-a zakonodavac je držao da je to kazneno djelo sada uključeno u kazneno djelo propisano novim čl. 294a. također pod nazivom zlouporeba povjerenja.

Čl. 227. st. 1. KZ glasi:

“(1) Tko zastupajući interese neke osobe ili brinući se o njezinoj imovini ne ispunji svoju na zakonu utemeljenu dužnost ili zlouporebi zakonom ili ugovorom dane mu ovlasti i time ošteti osobu čije interese zastupa,

kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(2) Ako kazneno djelo iz stavka 1. ovog članka počini skrbnik ili odvjetnik, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(3) Kazneni postupak za kazneno djelo iz stavka 1. ovog članka pokreće se privatnom tužbom.”

Kazneno djelo zlouporebe povjerenja iz čl. 227. KZ nalazilo se u glavi sedamnaestoj, pod naslovom: Kaznena djela protiv imovine, a novouvedeno kazneno djelo zlouporebe povjerenja iz čl. 294a. ZIDKZ nalazi se u glavi dvadeset prvoj pod naslovom: Kaznena djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja.

Grupa kaznenih djela svrstana u glavu pod nazivom: Kaznena djela protiv imovine imaju kao grupni zaštitni objekt imovinu. No, pojedina kaznena djela koja su sadržana u toj glavi međusobno se znatno razlikuju, kako po radnjama izvršenja (pa tako neka djela predstavljaju i složena kaznena djela te se sastoje od radnji izvršenja kojima se istodobno atakira i na još neki objekt, a ne samo imovinu), tako i po pojedinim zaštitnim objektima iz pojedinih djela (pa je

tako npr. podatak zaštitni objekt kaznenog djela oštećenja i uporabe tuđih podataka).

Kaznena djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja imaju zaštitni objekt određen s dva sadržaja, i to kao platni promet i kao poslovanje. Pod platnim prometom razumije se plaćanje između sudionika u platnom prometu preko računa koji se vode kod ovlaštenih organizacija, odnosno sva plaćanja između pravnih i fizičkih osoba učinjena s ciljem podmirenja novčanih dugova ili naplate novčanih tražbina. Sudionici platnog prometa domaći su poslovni subjekti i građani te strane pravne i fizičke osobe. Tri su načina plaćanja: gotovinsko (uglavnom u domaćem platnom prometu), polugotovinsko (što pretpostavlja postojanje otvorenih računa vjerovnika ili dužnika) i bezgotovinsko (najraširenije, koje se ostvaruje knjižnim prijenosom određene novčane svote s jednog računa na drugi u knjigama novčanih ustanova). Poslovanje je, međutim, dosta teško odrediti, pa onda i sigurnost tog pojma. To bi najuopćenije bila sveukupna gospodarska djelatnost koju samostalno obavljaju pravne ili fizičke osobe u procesu proizvodnje, prometa robe ili pružanja usluga na tržištu.

Razmatrajući, dakle, pozicioniranost ukinutog i novouvedenog kaznenog djela zlouporabe povjerenja, tj. činjenicu da se ona nalaze u različitim glavama Kaznenog zakona, koje imaju i različite zaštitne objekte, na prvi bi se pogled zaključilo da ne postoji pravni kontinuitet između "starog" i "novog" kaznenog djela zlouporabe povjerenja. No, postoje i argumenti koji govore suprotno, i koji, po mom mišljenju, nose prevagu. Naime, pažljivo promatrajući kaznena djela koja su i do sada bila, a i sada su smještena u glavu pod naslovom: Kaznena djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja, vidi se da se tamo nalaze i kaznena djela kojima je doista vrlo teško pripisati ijedan od tih dvaju zaštitnih objekata. To vrijedi npr. za kazneno djelo prijevare u gospodarskom poslovanju, kod kojeg je nedvojbeno zaštitni objekt upravo imovina oštećenika (koji može biti fizička ili pravna osoba), a okolnost što se u radnji izvršenja služi uporabom čekova, nenaplativih akceptnih naloga i slično potpuno je nebitna, jer djelo u osnovi predstavlja posebnu vrstu prijevare za koju je zakonodavac mislio da zaslužuje, ako je čini zastupnik pravne osobe (dakle ako je djelo *delictum proprium*) i u obavljanju te funkcije, strože kažnjavanje. I u teoriji i u praksi je, dakle, ostalo nesporno da je to djelo samo poseban oblik prijevare, pa samo razlika u osobi počinitelja i prilici u kojoj on dolazi do izražaja nije zapravo dovoljan razlog za smještanje tog djela u navedenu glavu. Nadalje, velik broj drugih kaznenih djela iz te glave uz neki od zaštitnih objekata te glave zapravo zaštićuju upravo imovinu, odnosno nečije imovinske interese, kao npr. zlouporaba stečaja (kada djelo ne postoji ako nema posljedice u obliku umanjenja imovine), utaja poreza i drugih davanja (traži se točno određena visina obveze čije se plaćanje izbjegava), nesavjesno gospodarsko poslovanje (koje mora prouzročiti baš znatnu imovinsku štetu).

Sve izloženo upućuje na to da je smještanje u određenu glavu KZ-a prijašnjeg kaznenog djela zlouporabe povjerenja samo jedan od indikatora za ocjenu postojanja pravnog kontinuiteta s novouvedenim kaznenim djelom istog imena, čija je vrijednost, s obzirom na navedeno, samo relativna. To znači da treba pažljivo iščitati inkriminaciju po starom i po novom tekstu. Analizom teksta stare inkriminacije (čl. 227. KZ) vidi se da počinitelj osnovnog oblika djela može biti unaprijed neodređena, dakle svaka osoba kojoj je dužnost (po zakonu ili po ugovoru) da zastupa interese neke osobe ili da se brine o njezinoj imovini. Djelo je počinjeno kada počinitelj aktivno ili pasivno povrijedi tu dužnost (bilo da je ne ispuni bilo da zlouporabi svoje ovlasti) i time ošteti osobu čije interese zastupa. Taj zakonski opis ne specificira o kakvoj se šteti mora raditi, no očito je da šteta mora biti imovinska, jer za drugi zaključak naprosto nema dovoljno argumenata u tekstu Zakona.

Tekst novouvedene inkriminacije po čl. 294a. KZ također unaprijed ne određuje počinitelja, pa to može biti svatko tko ima dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima. Dužnost skrbi mora se temeljiti na zakonu, odluci upravne ili sudbene vlasti, pravnom poslu ili odnosu povjerenja. Radnja izvršenja sastoji se u povredi te dužnosti skrbi o tuđim imovinskim interesima, koja treba prouzročiti štetu drugoj osobi (o čijim se imovinskim interesima počinitelj brine) ili tom radnjom počinitelj treba sebi ili drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi pribaviti imovinsku korist.

Dakle, očito je da je nova inkriminacija šira od stare, tj. novouvedeno kazneno djelo zlouporabe povjerenja iz čl. 294a. KZ inkorporira u sebi kako osnovni, tako i kvalificirani oblik djela iz st. 2. čl. 227. KZ. Nadalje, jasno je i da je "stari" Zakon općenito blaži za počinitelja, jer propisuje niže zatvorske kazne, a u st. 1. dopušta i primjenu novčane kazne. Također valja primijetiti da će ubuduće i za postupanja koja su bila inkriminirana kao staro kazneno djelo iz čl. 227. KZ nadležni tužitelj biti državni odvjetnik te će se sva djela progoniti po službenoj dužnosti, dok je prije za osnovni oblik tog djela bilo određeno da se progon poduzima privatnom tužbom.

Drugo je pitanje je li u svemu sretan izbor zakonodavca da objedini u jednom kaznenom djelu do sada postojeće kazneno djelo zlouporabe povjerenja iz čl. 227. KZ, koje je karakterizirala zaštita imovine pojedinca, tj. običnog građanina, što je bilo razvidno i iz ovlaštenog tužitelja za osnovni oblik tog djela.

**• Čl. 291. KZ – Nesavjesno gospodarsko poslovanje - Čl. 116. ZIDKZ
- brisan**

Zakonodavac je to djelo ukinuo, a u obrazloženju Nacrta konačnog prijedloga ZIDKZ-a naveo da je to djelo sadržano u novouvedenom kaznenom djelu zlouporabe povjerenja iz čl. 294a. KZ.

Da bismo utvrdili je li namjera zakonodavca i ostvarena, tj. postoji li pravni kontinuitet između ukinutog i novouvedenog djela u smislu biti inkriminacija, potrebno je učiniti analizu stare i nove inkriminacije. Kao prvo, valja primijetiti da su i stara i nova inkriminacija sadržane u istoj glavi KZ-a, pa u tom smislu nema primjedaba.

Tekst ukinutog kaznenog djela iz čl. 291. KZ glasi:

“(1) Odgovorna osoba u pravnoj osobi koja kršenjem zakona ili drugog propisa o poslovanju očito nesavjesno posluje i time prouzroči znatnu imovinsku štetu toj pravnoj osobi,

kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Ako je kaznenim djelom iz stavka 1. ovoga članka prouzročena imovinska šteta velikih razmjera ili je prouzročen stečaj pravne osobe, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”

Već je prije navedeno da novouvedeno kazneno djelo iz čl. 294a. KZ nije *expressis verbis* uvelo kao počinitelja odgovornu osobu, ali je iz dikcije tog članka sasvim jasno da počinitelj, između ostalog, može biti i odgovorna osoba, naročito kada se ima u vidu da definicija odgovorne osobe nije izmijenjena. Naime, odgovorna osoba u pravnoj osobi može to biti na temelju zakona, pravnog posla ali i odluke upravne ili sudbene vlasti. Ako je takvoj osobi povjerena dužnost skrbi o imovinskim interesima te pravne osobe (a što je svakako slučaj npr. s članovima uprave uvijek, u određenim slučajevima s članovima nadzornog odbora, sa stečajnim upraviteljem itd.), onda takva osoba kršeći tu dužnost (a po staroj inkriminaciji kršeći zakon ili drugi propis o poslovanju – što može biti i uzanca) te izazivajući time štetu pravnoj osobi istodobno ostvaruje objektivna obilježja i nove i stare inkriminacije. Treba primijetiti, međutim, da je nova inkriminacija donekle šira, jer ne određuje na koji se sve način može *in concreto* povrijediti dužnost skrbi o tuđim imovinskim interesima (pa bi to uključivalo i postupanje po nepisanim poslovnim običajima i sl., što se ne može bezrezervno podvesti pod izraz “drugi propis o poslovanju”) te se novom inkriminacijom ne traži nastupanje određene visine štete oštećenoj (u našem primjeru zbog analize kontinuiteta) pravnoj osobi, što je po staroj inkriminaciji bio *condicio sine qua non* postojanja tog djela. Najzad, sada je moguće počinuti to djelo i bez prouzročenja štete oštećenoj osobi, ali tako da počinitelj sebi ili drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi pribavi imovinsku korist, što prije nije bilo propisano. I prije i sada bilo je moguće djelo počinuti činjenjem, ali i nečinjenjem (npr. propuštanjem dužnog nadzora, ako je ista obveza proizlazila iz zakona, propisa, a sada i pravila struke i običaja odnosno ugovora).

No, valja napomenuti i da je prijašnja inkriminacija zahtijevala počiniteljevo očito nesavjesno poslovanje, što se sada iz nove inkriminacije ne razabire tako jasno. Bez obzira na uočenu razliku, mislim da to ne bi trebalo utjecati na razmišljanje o postojanju pravnog kontinuiteta. To stoga što se i prije i sada

tražio isti oblik krivnje za počinitelja, tj. namjera, te što je u počiniteljevu dužnost i prije i sada spadala briga o imovinskim interesima zastupane pravne osobe, pri čemu je posljedica prije čak bila uže određena (visinom štete).

Sveukupno iz tog proizlazi da je prijašnje djelo nesavjesnog gospodarskog poslovanja i dalje prisutno u obliku novouvedenog kaznenog djela zlouporabe povjerenja, a odluka o tome koji je zakon blaži bit će, naravno, *questio facti*, pri čemu treba imati na umu gore navedeno.

• Čl. 292. KZ – Zlouporaba ovlasti u gospodarskom poslovanju - Čl. 117. ZIDKZ - brisan

Obrazlažući ovu izmjenu, tj. brisanje kaznenog djela iz čl. 292. KZ, zakonodavac je u Nacrtu konačnog prijedloga ZIDKZ-a naveo da je riječ o reliktu bivšeg jugoslavenskog pravnog sustava, kojem je cilj bio suzbijanje korisnih malverzacija, tj. protuzakonitih radnji poduzetih u korist vlastite pravne osobe. Također je spomenuto da se generalna klauzula sadržana u posljednjoj alineji stavka 1. tog djela preklapala s drugim kaznenim djelima, što je stvaralo brojne poteškoće u sudskoj praksi. Zakonodavac izražava mišljenje da se bit inkriminacija sadržanih u tom djelu, ako se radnje poduzimaju s ciljem pribavljanja protupravne imovinske koristi za svoju pravnu osobu, sada nalazi u kaznenim djelima prijevare iz čl. 224. KZ, utaje poreza i drugih davanja iz čl. 286. KZ, povrede obveze vođenja trgovačkih i poslovnih knjiga iz čl. 287. KZ, krivotvorenja službene isprave iz čl. 312. KZ te kaznenom djelu iz čl. 32. Zakona o računovodstvu ili nekom od kaznenih djela iz ZTD-a. Također smatra da ako se radnje izvršenja sadržane u čl. 292. KZ čine s ciljem pribavljanja imovinske koristi drugoj pravnoj osobi, a na štetu vlastite, to predstavlja kazneno djelo zlouporabe povjerenja iz čl. 294a. KZ.

Analizirajući u kojoj je mjeri zakonodavac uspio u svojim namjerama, ponovno treba primijetiti da je novouvedeno kazneno djelo u istoj glavi kao i ukinuto. Iz dikcije ukinutog članka 292. KZ razvidno je da je objekt zaštite u osnovnom obliku bila zakonitost poslovanja (odgovorne osobe, tj. zakonodavac je sankcionirao postupke suprotne dužnostima koje su proizlazile iz funkcije i s tim vezanih poslova koje je odgovorna osoba obavljala, pri čemu je imao na umu imovinski interes i tadašnje društvene zajednice – kako se vidi npr. iz alineje u kojoj je normirano kažnjavanje za radnju izvršenja uskraćivanja sredstava pri izvršavanju obveza prema proračunu i fondovima, ali i pravne osobe – što se vidi iz alineje u kojoj je normirano kažnjavanje za korištenje namjenskih sredstava suprotno njihovoj namjeni). U kvalificiranom obliku, pak, tražilo se da je osnovnim djelom pribavljena znatna imovinska korist i da je počinitelj postupao s tim ciljem.

Novouvedeno kazneno djelo iz čl. 294a. KZ kao zaštitni objekt sasvim izvjesno ima zakonitost poslovanja, koja se ogleda u zakonitom i pravilnom izvršavanju dužnosti skrbi o tuđim imovinskim interesima, pri čemu ta dužnost izvire iz zakona, odluke upravne ili sudbene vlasti, pravnog posla ili odnosa povjerenja, što znači da je objekt zaštite donekle sužen u usporedbi s prije šire određenim, jer je zaštićena samo zakonitost poslovanja koja se odnosi na skrb o tuđim imovinskim interesima. Ali, osim toga, objekt zaštite novog kaznenog djela jest i zaštita imovine osobe o čijim se imovinskim interesima počinitelj dužan skrbiti. To se unekoliko razlikuje od onog što je primijećeno za osnovni oblik kaznenog djela iz čl. 292. KZ, ali u određenim segmentima (prijašnjim alinejama tog članka u stavku 1.) ima i podudarnosti.

Već je prilikom analize kaznenog djela iz čl. 291. KZ navedeno da u pogledu počinitelja nedvojbeno postoji pravni kontinuitet, a to vrijedi i za to djelo.

Mislim da je i na prvi pogled jasno da je pravni kontinuitet ukinutog i novouvedenog kaznenog djela iz čl. 294a. neupitan u pogledu zadnje alineje iz čl. 292. st. 1. KZ, naravno s tom razlikom što se traži da je time oštećena imovina pravne osobe o čijim se imovinskim interesima počinitelj dužan skrbiti, ili da je time počinitelju ili drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi pribavljena imovinska korist (prije je bilo dovoljno da je počinitelj postupao s ciljem pribavljanja imovinske koristi za svoju ili drugu pravnu osobu).

No, u pogledu drugih alineja st. 1. čl. 292. KZ zaključak o tome da tu inkriminaciju sadržava kazneno djelo iz čl. 294a. KZ nije tako siguran. Eventualno pozitivan odgovor može biti za neke slučajeve alineje 5. st. 1. čl. 292. KZ, i to samo ako je korištenjem namjenskih sredstava pravne osobe suprotno njihovoj namjeni počinitelj (odgovorna osoba) istovremeno povrijedio dužnost skrbi o imovinskim interesima te pravne osobe i time je pribavio svojoj ili drugoj pravnoj osobi protupravnu imovinsku korist. No, takvo postupanje u krajnjoj liniji moglo se i prije, ovisno o činjenicama, eventualno podvesti pod kazneno djelo sklapanja štetnog ugovora iz čl. 294. KZ.

Što se tiče alineje 1. st. 1. čl. 292. KZ, držim da je ona ionako izišla iz uporabe, jer fondova više nema. U odnosu na alineju 2. istog djela, doista se, imajući u vidu opis te radnje izvršenja, bez krznanja može zaključiti o tomu da je riječ o posebnom obliku prijevare iz čl. 224. KZ (ima li se u vidu zajednički zaštitni objekt, tj. nedvojbeno imovinu pravne osobe), ali i kaznenim djelima netočnog prikazivanja imovinskog stanja iz čl. 625. ZTD te davanja netočnih podataka iz čl. 624. ZTD. Konačno, sigurno je da se može raditi i o kaznenom djelu krivotvorenja službene isprave iz čl. 312. KZ. Alineja 3. tog djela ovisno o konkretnom opisu modusa operandi počinitelja, ali i svim drugim konkretnim okolnostima, može biti prijevara iz čl. 224. KZ, utaja poreza i drugih davanja iz čl. 286. KZ, ali i neko drugo kazneno djelo, što je unaprijed nemoguće odrediti. No, sigurno je da ta alineja nije sadržana u kaznenom djelu iz čl. 294a. KZ.

Alineja 4. tog djela sada je (barem jednim dijelom) sadržana u kaznenom djelu utaje poreza i drugih davanja iz čl. 286. KZ.

• **Čl. 294. KZ – Sklapanje štetnog ugovora - Čl. 119. ZIDKZ - brisan**

Iako je ZIDKZ-om brisana inkriminacija iz čl. 294. KZ, ne može se ustvrditi da ponašanje obuhvaćeno tim kaznenim djelom više nije kažnjivo.

Ponajprije treba napomenuti da su i nekadašnje djelo iz čl. 294. KZ i novouvedeno djelo iz čl. 294a. KZ smješteni u istu glavu KZ, pa što se tiče formalne pripadnosti grupi djela određenih zajedničkim zaštitnim objektom, nije upitno postoji li pravni kontinuitet s kaznenim djelom zlouporabe povjerenja.

Što se tiče počinitelja, on je prije bio određen kao “zastupnik pravne osobe”, a iz već izloženog u analizi kaznenog djela iz čl. 294a. KZ nesumnjivo je da počinitelj tog djela svakako može biti i zastupnik pravne osobe.

Radnja izvršenja kaznenog djela sklapanja štetnog ugovora bila je određena kao “sklapanje ugovora u gospodarskoj djelatnosti pravne osobe za koji počinitelj zna da je štetan za tu pravnu osobu, ili sklopi ugovor protivno ovlasti i time nanese štetu pravnoj osobi”. Sklapanje ugovora pak, bez obzira je li na to počinitelj bio ovlašten ili je time prekršio svoje ovlasti, svakako je sadržano u kaznenom djelu zlouporabe povjerenja, jer, kako je već vrlo detaljno izloženo, radnja izvršenja kaznenog djela iz čl. 294a. KZ potpuno je unaprijed neodređena, a u praksi će se pojavljivati upravo na način da će počinitelj poduzimati pravne poslove (pa dakle i sklapati ugovore) ili poduzimati odnosno nepoduzimati pravne radnje. Dakako, štetnost takvog ugovora (dakle pravnog posla) i prije i sada bila je nužna pretpostavka postojanja tog kaznenog djela.

Naravno, i u primjeni kaznenog djela iz čl. 294a. KZ bit će potrebno imati na umu sve ono što je i prije trebalo ocjenjivati, tj. okolnosti slučaja, prihvatljiv i uobičajen rizik, dužnu pažnju, razloge štetnosti određenog ugovora, i to kako pri utvrđivanju postojanja objektivnih obilježja tog djela, tako i pri utvrđivanju je li ostvaren traženi oblik krivnje (tj. namjera).

• **Čl. 337. KZ – Zlouporaba položaja i ovlasti - Čl. 134. ZIDKZ - izmijenjen**

ZIDKZ-om je izmijenjen čl. 337. KZ tako da sada glasi:

“(1) Službena osoba koja iskoristi svoj položaj ili ovlast, prekorači granice svoje ovlasti ili ne obavi dužnost, pa time sebi ili drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi pribavi neimovinsku korist ili drugome prouzroči štetu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Službena osoba koja iskoristi svoj položaj ili ovlast, prekorači granice svoje ovlasti ili ne obavi dužnost, pa time sebi ili drugoj fizičkoj ili pravnoj osobi pribavi imovinsku korist,

kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3) Ako je kaznenim djelom iz stavka 2. ovoga članka pribavljena znatna imovinska korist,

počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.”

Evidentno je iz gore prikazanog teksta da počinitelj kaznenog djela zlorabe položaja i ovlasti više nije i ne može biti odgovorna osoba. Međutim, za nas je interesantno je li bit prijašnje inkriminacije (nekadašnjeg teksta čl. 337. KZ) koja se odnosi na odgovornu osobu sadržana u novouvedenom čl. 294a. KZ.

Po mom mišljenju odgovor je pozitivan, i to iz nekoliko razloga. Naime, bez obzira na to što je nekadašnje kazneno djelo iz čl. 337. KZ bilo smješteno u glavu XXV. KZ-a pod naslovom: Kaznena djela protiv službene dužnosti, dok je novo djelo iz čl. 294a. KZ u glavi XXI. pod naslovom: Kaznena djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja, treba analizirati zaštitni objekt tih djela. Čl. 337. KZ prije je kao počinitelj poznavao službenu, ali i odgovornu osobu, što znači da je, doduše, službena osoba svakako, s obzirom na svoje svojstvo, zavrjeđivala smještaj u glavu: Kaznena djela protiv službene dužnosti, dok je, također, sasvim jasno da ni prije odgovorna osoba nije djelovala po službenoj dužnosti, već po položaju, tj. sukladno ovlaštenjima i ovlastima koje su joj bile povjerene na radu u pravnoj osobi i koje su izvirale bilo iz zakona, bilo iz pravnog posla. Odgovorna osoba stoga je postupala suprotno cilju ovlasti, pri čemu se očito štitila zakonitost i pravilnost obavljanja takvog posla koji u sebi sadržava određene ovlasti, što znači u krajnjoj liniji interes pravne osobe u kojoj je netko odgovorna osoba. Nadalje, i prijašnja je inkriminacija imala kao zaštitni objekt imovinu pravne osobe u kojoj je djelovala odgovorna osoba – počinitelj, a to bez sumnje ima i novouvedeno kazneno djelo iz čl. 294a.

Što se pak tiče osobe počinitelja, tj. odgovorne osobe, iz izlaganja iznesenog pri analizi kaznenog djela zlorabe povjerenja iz čl. 294a. KZ posve je nesumnjivo da su i odgovorne osobe mogući počinitelji tog djela. Razlika koja se pojavljuje je u tome što je tekst starog čl. 337. KZ određivao da se djelo čini na neki od sljedećih načina:

- iskorištavanjem svoga položaja ili ovlasti,
- prekoračenjem granica svoje ovlasti, ili
- neobavljanjem dužnosti,

a sve s ciljem da počinitelj (odgovorna osoba) sebi ili drugome pribavi kakvu neimovinsku korist (u stavcima 3. i 4. traži se pak pribavljanje imovinske koristi) ili drugome prouzroči kakvu štetu.

Što se tiče pravnog kontinuiteta u odnosu prema postupanju iz nekadašnjih stavaka 3. i 4. čl. 337. KZ, mislim da se ne može postaviti velika dvojba o posljedicama čije se nastupanje traži, jer je jasno da i novouvedeno kazneno djelo zlouporabe povjerenja alternativno određuje posljedicu kao pribavljanje imovinske koristi sebi ili drugome (što sada čak uključuje i pravnu, a ne samo fizičku osobu, dok je prije po sudskoj praksi pribavljanje imovinske koristi drugome pri počinjenju kaznenog djela iz čl. 337. KZ značilo “drugoj fizičkoj osobi”, ali ne i pravnoj). Dakle, u tom segmentu, tj. ako je riječ o pribavljanju imovinske koristi sebi ili drugoj fizičkoj osobi, norme se podudaraju, a i oblik krivnje pri pribavljanju imovinske koristi je identičan, tj. riječ je o izravnoj namjeri. U odnosu prema drugoj mogućoj, alternativno određenoj posljedici, tj. nastupanju štete na imovini drugog, držim da također postoji kontinuitet. To stoga što u biti “prouzročavanje štete drugome” (tekst nekadašnjeg čl. 337. KZ) i “prouzročavanje štete onome o čijim se interesima počinitelj dužan brinuti” (tekst današnjeg čl. 294a. KZ) imaju potpuno jednak sadržaj. I u jednom i u drugoj slučaju šteta je sasvim izvjesno imovinska, a vlasnik te imovine jest osoba različita od počinitelja. Jedino što razlikuje te dvije inkriminacije jest oblik krivnje počinitelja, jer je inkriminacija iz čl. 337. KZ pretpostavljala izravnu namjeru prouzročenja štete, a ona iz čl. 294a. KZ implicira i moguće postupanje iz neizravne namjere.

U pogledu radnje izvršenja, već je pri analizi kaznenog djela zlouporabe povjerenja iz čl. 294a. KZ istaknuto da je radnja izvršenja zakonom potpuno neodređena, da pokriva i aktivno i pasivno djelovanje (komisivni i omisivni delikt), a da je bit u postupanju (korištenju prenesenih ovlasti, zastupanju) suprotno cilju zbog kojeg su ovlasti prenesene i interesu vlasnika imovine. Kada se, dakle, tako ogoljeli sadržaj novouvedenog djela usporedi s onim što se razumijevalo pod trima također prilično neodređenim radnjama izvršenja prijašnjeg kaznenog djela iz čl. 337. KZ, jasno je da postoji potpuna podudarnost u tome. Naime, preneseno pravo zastupanja, koje sadržava ovlasti koje su prenesene na nekoga, svakako odgovaraju u biti nekadašnjem “položaju odnosno ovlastima” odgovorne osobe iz čl. 337. KZ. Tako je i što se tiče prekoračenja granica ovlasti, a to je bilo izloženo pri detaljnoj analizi čl. 294a. KZ.

Zanimljivo je ovdje napomenuti da austrijska pravna teorija i praksa pod ovo kazneno djelo svodi i postupanja kao što su savjeti glavnog direktora osiguravajuće kuće da se priznaju i nadoknade fingirani odštetni zahtjevi, davanje naputaka za isplaćivanje odštetnih iznosa koji nisu opravdani, uporaba građevinara firme za izgradnju vlastite kuće i sl.¹⁰ Svi izneseni primjeri prije bi neprijeporno potpadali pod kazneno djelo iz čl. 337. KZ.

¹⁰ Te je primjere iznio dr. Diethelm Kienapfel u knjizi *Grundriss des oesterreichischen Strafrechts*.

• **Čl. 339. KZ – Nesavjestan rad u službi - Čl. 137. ZIDKZ - izmijenjen**

ZIDKZ-om su iz teksta odredbe čl. 339. KZ izbrisane riječi “ili odgovorna osoba”.

Što se tiče toga da su kaznena djela iz čl. 339. i čl. 294a. KZ smještena u različite glave KZ-a, mislim da vrijedi sve što je rečeno u prethodnom odjeljku.

Odgovorna osoba je nedvojbeno i počinitelj kaznenog djela iz čl. 294a. KZ, što je već također detaljno izloženo prije.

Objekt zaštite kaznenog djela nesavjesnog rada u službi kada je počinitelj bio odgovorna osoba nedvojbeno je bio pravilno, zakonito obavljanje ovlasti u cilju zbog kojeg su mu te ovlasti dane, a jedan od alternativno određenih sekundarnih zaštitnih objekata jest i imovina pravne osobe u kojoj je počinitelj odgovorna osoba.

Što se tiče radnje izvršenja, ona je određena *exempli gratia* kao:

- kršenje zakona ili drugih propisa,
- propuštanje dužnog nadzora, ili
- nesavjesno postupanje na drugi način,

čime se prouzrokuje teža povreda prava drugoga ili znatna imovinska šteta.

Ni tako određene radnje izvršenja nisu precizne, ali je očito da obuhvaćaju komisivno i omisivno postupanje počinitelja te traže ili kršenje zakona ili drugih propisa ili očito nesavjesno postupanje odnosno propuštanje dužnog nadzora (dakle nečeg što je propisano ili potpuno jasno da se mora učiniti). Iz svega što je prilikom analize kaznenog djela zlouporabe povjerenja iz čl. 294a. izloženo, držim da je izvan svake sumnje da su radnje izvršenja kaznenog djela iz čl. 339. KZ sasvim sigurno sadržane i u novouvedenom kaznenom djelu, naravno sve s obzirom na odgovornu osobu.

I oblik krivnje je jednak, tj. riječ je o namjeri, pri čemu je prije za nastup štete bila dovoljna neizravna namjera, a to je i sada tako.

Čl. 294b. KZ - Čl. 120. ZIDKZ - novouvedeno kazneno djelo: Primanje mita u gospodarskom ili drugom poslovanju

ZIDKZ-om je uvedeno novo kazneno djelo, koje glasi:

“(1) Odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist, ili koja primi obećanje dara ili kakve druge koristi da prilikom sklapanja posla ili pružanja usluge pogoduje drugoga tako da prouzroči štetu onome koga zastupa, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(2) Odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist, ili koja primi obećanje dara ili kakve druge koristi kao protuuslugu za sklapanje posla ili pružanje usluge,

kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3) Primljeni dar ili druga imovinska korist oduzet će se.”

Iako u prijašnjem KZ-u nije bilo kaznenog djela takvog naziva, jasno je da je zapravo riječ samo o uvođenju posebnog oblika kaznenog djela primanja mita, koje se događa u gospodarskom poslovanju, čime se razdvojilo postupanje odgovornih osoba od postupanja službenih osoba. No, to nije i jedina izmjena, jer je prijašnjim čl. 347. KZ kazneno djelo primanja mita unekoliko različito od novouvedenog djela iz čl. 294b. KZ. Radi lakšeg praćenja usporedne analize tih djela, u nastavku se daje tekst inkriminacije iz čl. 237. KZ.

“Primanje mita

Članak 347.

(1) Službena ili odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist, ili koja primi obećanje dara ili kakve druge koristi da u granicama svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smjela obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti,

kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Službena ili odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist ili koja primi obećanje dara ili kakve koristi, da u granicama svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smjela obaviti,

kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(3) Službena ili odgovorna osoba koja nakon obavljanja odnosno neobavljanja službene ili druge radnje navedene u stavku 1. i 2. ovoga članka, a u svezi s njom, zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist,

kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(4) Primljeni dar ili druga imovinska korist oduzet će se.”

Kako bismo utvrdili postoji li i u kojoj mjeri pravni kontinuitet, potrebno je analizirati odredbe iz stavaka čl. 347. i čl. 294b. KZ.

U stavku 1. **čl. 347. KZ** opisan je oblik djela koji predstavlja tzv. pasivno podmićivanje, pri čemu počinitelj izražava spremnost da za nagradu nezakonito postupa. To je sasvim očito iz upotrijebljenih riječi “da u granicama svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smjela obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti”.

U stavku 2. čl. 347. KZ riječ je o nepravom pasivnom podmićivanju, tj. počinitelj izražava spremnost da za nagradu obavi nešto što bi ionako morao obaviti, odnosno da ne obavi neku radnju koju ionako ne bi smio obaviti. Dakle, zahtijeva naplatu za nešto što ionako jest njegov posao (i to pravilno i zakonito obavljanje tog posla).

U stavku 3. tog članka opisano je tzv. naknadno pasivno podmićivanje. To znači da počinitelj tek nakon obavljanja radnji iz stavaka 1. i 2. tog članka

(dakle svoga nezakonitog ili zakonitog postupanja) zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist.

Novouvedeno kazneno djelo iz **čl. 294b. KZ** u stavku 1. određuje tzv. pasivno podmićivanje, pri čemu počinitelj, zahtijevajući nagradu, izražava spremnost da prilikom sklapanja posla ili pružanja usluge pogoduje drugoga, i to tako da prouzroči štetu onome koga zastupa. Iako je izbor riječi već na prvi pogled potpuno različit od onog u stavku 1. čl. 347. KZ, ipak valja zaključiti da je riječ o nezakonitoj, odnosno nepravilnoj radnji, tj. postupanju odgovorne osobe. Naime, odgovorna osoba dužna je brinuti se o imovinskim interesima onoga koga zastupa, što proizlazi iz prije citiranih referentnih propisa (prvenstveno ZTD-a, ali i drugih referentnih zakona, unutarnjih akata i sl.), pa je stoga pogodovanje drugoga kojim se istodobno prouzrokuje šteta onome koga se zastupa posve izvjesno zloupotrebljavanje ovlasti koje počinitelj ima, tj. njihovo korištenje suprotno cilju zbog kojeg su mu dane. Dakle, treba zaključiti da je opet posrijedi nezakonito postupanje odgovorne osobe, no pritom takvo koje mora izazvati štetu zastupanom. Djelo je i sada i prije bilo dovršeno već primanjem dara, odnosno zahtijevanjem dara ili kakve druge koristi (ili pak primanjem obećanja dara ili kakve druge koristi) i nije se zahtijevalo i poduzimanje radnje zbog koje je taj dar obećan ili primljen.

U odnosu prema stavku 2. čl. 294b. riječ je o pasivnom podmićivanju, tj. onom pri kojem odgovorna osoba (počinitelj) izražava spremnost da za nagradu kao protuuslugu sklopi posao ili pruži uslugu. Iz takvog izričaja vidi se da nije riječ ni o kakvoj zabranjenoj, nezakonitoj ili pak nepravilnoj radnji, tj. posao ili usluga koji se imaju sklopiti odnosno pružiti nisu pravno upitni, njima se direktno ne izaziva šteta zastupanome. Dakle, bila bi riječ o nepravom pasivnom podmićivanju. Drugo je što je u praksi vrlo često da takvo nepravo pasivno podmićivanje zapravo znači sklapanje posla ili pružanje usluge pod nešto lošijim uvjetima nego što bi inače bili (jer suogovaratelj odgovorne osobe najčešće prebacuje iznos dara ili naknade na zastupanog, pa mu protučinidbu za posao ili uslugu naplaćuje upravo za onoliko više koliko je vrijednost dara ili druge koristi). No, to je vrlo teško dokazivo, pa se ni praksa time ne treba zamarati. I u ovom je slučaju i prije i sada dovoljno da počinitelj zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist ili primi obećanje dara ili kakve druge koristi, izražavajući spremnost da sklopi posao ili pruži uslugu, a ta posljedica ne mora nastupjeti, tj. ne mora uistinu i doći do sklapanja posla ili pružanja usluge.

Kazneno djelo primanja mita u gospodarskom poslovanju nema odredbu koja bi odgovarala stavku 3. čl. 347. KZ, što znači da nije kažnjivo naknadno pasivno podmićivanje. Nije jasno zbog čega je zakonodavac ispustio i tu inkriminaciju. Naime, kod tzv. nezakonitog pasivnog podmićivanja eventualno bi se moglo postupanje odgovorne osobe podvesti pod kazneno djelo zluporabe povjerenja iz čl. 294a. KZ, no ako je riječ o radnji iz stavka 2. čl. 294b. KZ, bez ikakvih drugih dokaza to neće biti moguće. Doduše, moguće je taj nedostatak

stavka 3. brani teom kako je veza između naknadnog dara i postupanja odgovorne osobe praktički gotovo nedokaziva (to u slučaju da je riječ o zakonitom i pravilnom djelovanju odgovorne osobe), ali da će se i to moći sankcionirati ako je dar prije bio obećan, jer je to onda sadržano u stavcima 1. i 2. tog članka.

Čl. 294c. KZ - Čl. 120. ZIDKZ - novouvedeno kazneno djelo: Davanje mita u gospodarskom ili drugom poslovanju

ZIDKZ-om je uvedeno novo djelo u čl. 294c. KZ koje glasi:

“(1) Tko odgovornoj osobi daje ili obeća dar ili kakvu drugu korist da prilikom sklapanja posla ili pružanja usluge pogoduje drugoga tako da prouzroči štetu onome koga zastupa, ili tko posreduje pri takvom podmićivanju odgovorne osobe,

kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Tko odgovornoj osobi daje ili obeća dar ili kakvu drugu korist kao protuuslugu za sklapanje posla ili pružanje usluge, ili tko posreduje pri takvom podmićivanju odgovorne osobe,

kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

(3) Počinitelj kaznog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka koji je dao mito na zahtjev odgovorne osobe i prijavio djelo prije njegova otkrivanja ili prije saznanja da je djelo otkriveno, oslobodit će se kazne.

(4) Dar ili imovinska korist u slučaju iz stavka 3. ovoga članka, vratit će se davatelju.”

Prije je u KZ-u postojalo kazneno djelo davanja mita te se u nastavku citira zakonski opis.

“Davanje mita

Članak 348.

(1) Tko službenoj ili odgovornoj osobi daje ili obeća dar ili kakvu drugu korist da u granicama svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smjela obaviti ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti, ili tko posreduje pri takvom podmićivanju službene ili odgovorne osobe,

kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.

(2) Tko službenoj ili odgovornoj osobi daje ili obeća dar ili kakvu drugu korist da u granicama svojeg ovlaštenja obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smjela obaviti, ili tko posreduje pri takvom podmićivanju službene ili odgovorne osobe,

kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.

(3) Počinitelj kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovog članka koji je dao mito na zahtjev službene ili odgovorne osobe i prijavio djelo prije njegova otkrivanja ili prije saznanja da je djelo otkriveno, oslobodit će se kazne.

(4) Dar ili imovinska korist u slučaju iz stavka 3. ovoga članka vratit će se davatelju.”

U stavicima 1. i 2. čl. 348. i 294c. KZ antipodi su kaznenog djela primanja mita odnosno primanja mita u gospodarskom ili drugom poslovanju te za te odredbe *mutatis mutandis* vrijedi sve što je izneseno u analizi tih djela. Valja napomenuti da su odredbe stavaka 3. i 4. jednake u čl. 348. i u čl. 294c. KZ, i to leksički i smisleno, pa nema dileme da pravni kontinuitet postoji.

LITERATURA

1. Nacrt Konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Vlada Republike Hrvatske, Zagreb, ožujak 2003.
2. Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 48/95, 52/97, 89/98)
 - Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja (NN 122/03)
 - Zakon o sprečavanju pranja novca (NN 69/97, 106/97 usp. 67/01, 114/01)
 - Stečajni zakon (NN 44/96, 29/99, 129/00,
 - Berislav Pavišić, Petar Veić: Komentar Kaznenog zakona, drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ministarstvo unutarnjih poslova RH, Policijska akademija, Zagreb, 1999.
 - Dr. sc. Franjo Bačić, dr. sc. Velinka Grozdanić, dr. sc. Anita Kurtović, dipl. iur. Marijan Svedrović, dipl. iur. Ana Garačić, dipl. iur. Mladen Bajić, mr. sc. Šime Pavlović, dr. sc. Jakša Barbić: Konačni prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Važnije izmjene i dopune, Organizator, Zagreb, 2003.
 - Prof. Željko Horvatić – prof. Petar Novoselec: Kazneno pravo, Opći dio, Zagreb, 1999.
 - Prof. J. Barbić: Ovlast za vođenje poslova u gospodarskim društvima, u zborniku: Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, IV. savjetovanje – 2002., Inženjerski biro, Zagreb, 2002.
 - Mr. Š. Pavlović: Postojanje kontinuiteta tipa neprava kod novog kaznenog djela zlouporabe povjerenja – obvezna primjena blažeg/najblažeg zakona, u zborniku Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, V. savjetovanje – 2003., Inženjerski biro, Zagreb, 2003.
 - Dr. Diethelm Kienapfel: Grundriss des oesterreichischen Strafrechts, Besonderer Teil, Delikte gegen Vermoegenswerte, Wien, 1993., Manzsche Verlags- und Universitaetsbuchhandlung

Summary

A CONTRIBUTION TO THE CONSIDERATION OF CRIMINAL OFFENCES RELATED TO ECONOMIC CRIME WITH REFERENCE TO THE AMENDMENTS OF THE CRIMINAL CODE

The author of this paper analyses 9 criminal offences in the field of economic crime, which were either introduced or modified with the amendment to the Criminal Code of 9 September 2003. An overview is provided on all that is new in the aforementioned criminal offences and

attention is drawn to the main difficulties that could emerge in the application of these provisions. In particular, an analysis is given of the criminal offence of the Creation of a Monopolistic Position in the Market (Article 288 of the Criminal Code) in which the author takes into consideration both the previous Act on the Protection of Market Competition of 1995, and the most recent one passed in 2003. Attention is also given to the new criminal offence of Abuse of Trust (Article 294a of the Criminal Code). The profession will find especially interesting the author's excerpts related to the issue of the legal continuity of this and other economic criminal offences with the economic criminal offences which were annulled through the 2003 amendments. In general, she accepts this continuity, although she points to the difficulties that might emerge in relation to the criminal offence of Abuse of Authority in Economic Business Operations referred to in Article 292 of the Criminal Code, although she also offers acceptable solutions in this area.

S. Katušić-Jergović: Prilog razmatranju kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta prema izmjenama KZ
Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 10, broj 2/2003, str. 513-551.

PRAZNA STR. 552